

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VII. évfolyam 81. szám

2003. november

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyo-orm.axelero.hu honlapon.

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

Gondolatok az örmény liturgia nyomán

**„Hálát adunk Néked, Krisztus Király, aki nekünk életet adott a Te elevenítő Szent
Tested és Véred által. Alleluja”**

Ebben a hónapban ünnepli a katolikus egyház - a II. vatikáni zsinat óta - Krisztus Király ünnepét. A keleti keresztények körében ugyan nem mindenütt ülik meg ezt az ünnepet, de az ima szövege emlékeztet minket arra, hogy Krisztus egész életünkben jelen van, illetve arra kell törekednünk, hogy minél teljesebben jelen legyen, mint a mindenség Királya.

Dr. Sasvári László

„Erdély példa lehet Európa számára a népek és rítusok együttéléséről. Missziós küldetésem a magyarság felé is szól: tudatosítani bennük, hogy az örmények azonosulása a magyarsággal kulturálisan az egész nemzetet gazdagította. Az örmény liturgia is egy csodálatos színfolt lehet a magyar imaéletben, a magyar görög katolikusok imái mellett a lefordított örmény imák is gazdagabbá teszik a lelki életet.”

Kérjük, lapozzon Örmény-katolikus pap Gyergyószentmiklóson című cikkünkhöz!

Jezsó Ákos

Mától Erdő Péter hazánk új bíborosa

*„A magyar egyház és a magyar nemzet iránt érzett különös figyelem jele”
135-re emelkedik a pápaválasztó kardinálisok száma.*

Ma kreálja Erdő Péter prímást, esztergom-budapesti érseket bíborossá II. János Pál pápa. Ezzel hazánk két bíborosa is lesz, hiszen a nyugállományba vonult Paskai László egészen a haláláig megtartja ezt a címét, a 80. életévének betöltéséig pedig ő is a pápaválasztó testület tagja lesz.

Nagy meglepetést okozott szeptember 28-án a szentatya, amikor a szokásos, vasárnapi Úrangyala imáján bejelentette, hogy a mai napon a bíborosi konzisztórium tagjává 31 új bíborost kíván kreálni. Mindez ugyanis csak 2004 elején lett volna esedékes. A bíborosok pápaválasztó és tanácsadói joggal rendelkező egyházi méltóságok. Maga az elnevezés - vagyis a „kardinális” - a latin *cardo* (ajtósarok) szóból származik. Arra utal, hogy a kardinális éppen olyan nélkülözhetetlenül fontos méltóság az egyházon belül, mint amilyen fontos feladata van az ajtósaroknak, ami nélkül az nem tudna kinyílni.

A pápa a szeptember végén megnevezett 31 új bíboros között említette *Erdő Pétert* is. Emlékezetes: Erdő Pétert tavaly december 7-én nevezte ki esztergom-budapesti érsekké, miután *Paskai László* betöltötte 75. életévét, és ezért az egyházi törvényeknek megfelelően a szentatyától a nyugdíjazását kérte. Beiktatását idén január 11-én Esztergomban ünnepi szentmise keretében tartották.

A mai napon bíborossá kreáltak közül azonban csak 26-án lehetnek majd a pápaválasztó testület tagjai is, hiszen ehhez a főpapoknak 80 évnél fiatalabbnak kell lenniük. Az egyházjog alapján ugyanis a korhatár elérését követően automatikusan elvesztik a szavazati jogukat. A pápaválasztó bíborosi testület létszáma viszont így is 135-re emelkedik. Az új, szavazati joggal rendelkező bíborosok között öt olasz főpap van. Ma bíborosi kalaphoz jut *Jean-Louis Tauran* érsek, a Vatikán külügyminisztere, továbbá svájci, belga, mexikói, ghánai, szudáni, brazil, indiai, vietnami, guatemalai és lengyel egyházi méltóság is. Utóbbi magyar ősökkel is rendelkezik, hiszen *Stanislas Nagynak* hívják.

A bíborosi kollégium azt követően ül össze, hogy október 16-án a Vatikánban megemlékeztek *II. János Pál* pápává választásának 25. évfordulójáról, október 19-én pedig boldoggá avatták az albán származású, Nobel békedíjas kalkuttai *Teréz anyát*. A bíborosokat kreáló konzisztórium ma is *II. János Pál* pápa elnöklétével ülésezik. Ebben a testületben csak a Róma környékén élő főpásztorok vesznek részt. A szentatya előttük ünnepélyesen kihirdeti, hogy kiket kíván bíborossá kreálni. Ez a pápa saját jogai közé tartozik, azonban a szokások alapján mégis a konzisztórium tagjaival együtt teszi. A bíborosi kreálás két részből áll. A pápa először átadja a biretumot, vagyis a bíborosi kalapot. Ez bíborszínű, négyszetű főpapi főveg. Ezt követően, holnap ünnepélyes istentisztelet keretében adja át a bíborosi gyűrűket. A 31 új bíboros hűségesküt tesz, majd egyenként a pápai trónszéken ülő szentatya elé járul, letérdel előtte, és megcsókolja *II. János Pál* pápai gyűrűjét.

A szentatya szakított azzal az elődeire jellemző gyakorlattal, hogy csak a Róma környéki bíborosokat hívja össze, és élő, valódi tanácsadó testületté változtatta a konzisztóriumot. A bíborosokat kreáló testület azonban továbbra is a Vatikán környezetében élő főpapokból áll, és általában háromévenként ül össze. A pápa ettől függetlenül a világegyház összes bíborosát, vagyis a teljes konzisztóriumot összehívta, hogy az tekintse át az egyházat érintő legfontosabb kérdéseket. Ez utóbbi grémium eddig négy alkalommal ülésezett. Most e kettő gyakorlatilag egybeesett, hiszen a szentatya jubileumára, vagyis a trónra lépésének negyedszázados évfordulójára a teljes konzisztórium összeült, az új bíborosok kreálására azonban csak a szűkebb, Róma környéki.

A bíborosi méltóság VIII. században alakult ki. Akkortájt a székesegyházak klerikusait nevezték így. Ezt őrzi a most is hivatalos latin címük: „*Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis*”. A mai bíborosi intézmény a római egyházmegye papságának legtekintélyesebb csoportjából alakult ki. A VIII. századtól Róma hét részén működő szerpapok, a pápa melletti hat udvari szerpap, a főbb templomok élén álló 25 presbiter, valamint a város környéki hét egyházmegye püspökei alkották a szentatya tanácsadó testületét, amely egyúttal a bíborosi kollégium első összetételét is jelentette. 1179-től ez a testület pápaválasztói joggal lett felruházva. A XII. századig csak a Rómában és a környékén élő klerikusok lehettek bíborosok. Később azonban a távolabb élő főpapok is kardinálisokká váltak. A pápák ugyanis a bíborossá kreálásuk alkalmával különböző, római címtemplomokba is kinevezték őket, így

nem sérült a hagyomány. Ez a gyakorlat napjainkig fennmaradt. *Mindszenty József* címtemploma például a Sancto Stefano Rotondó, *Lékai Lászlóé* pedig a karmeliták temploma volt. A távol élő bíborosok azonban a római címtemplomukban semmilyen kormányzati hatalommal nem rendelkeznek. A templomnak sem a fegyelmi, sem a szolgálati ügyeibe nem avatkozhatnak be. 1962-ig nem kellett püspöknek lenni valakinek ahhoz, hogy a pápa bíborossá kreálhassa. Ezt XXIII. János pápa rendelte el. Az egyházjog azonban a szentatya szabad akaratává teszi, hogy kit kíván kardinálissá kreálni. Természetesen bizonyos hagyományok ezen a területen is vannak. Magyarországon például az esztergomi érsek többnyire egyúttal az ország bíborosa is. Néhány esetben ez a hagyomány is megszakadt, hiszen előfordult már az is, hogy a kalocsai érsek viselte a bíbort.

Erdő Péter szeptember 29-én nyilatkozott először arról, hogy a pápa őt is bíborossá kreálja, amit a katolikus egyházfő részéről megmutatózó, a magyar egyház és a magyar nemzet iránt érzett különös figyelem jelének nevezett. Elmondta: a tervek szerint mindenszentek napján tartja majd az első bíborosi miséjét Esztergomban. Mint fogalmazott: „Nagyon kedves és elgondolkodtató volt, hogy a nevek felsorolása után a szentatya azt mondta, az újonnan kinevezett bíborosokat a Boldogságos Szűzanya különleges oltalmába ajánlja. Ez az idei évben, a rózsafüzér évének a végé felé közeledve, különösen is élményt jelentett számomra”.

Erdő Péter szerint a bíborosi kinevezés nemcsak neki, hanem az Esztergom-budapesti Főegyházmegyének is nagy megtiszteltetés. A főpap rámutatott arra, hogy a jogok gyakorlása a beiktatással kezdődik. Kijelentette: „Az egyházi törvény egész pontosan azt mondja, hogy a bíborosok a pápai kinevező határozattal lesznek bíborosokká, attól kezdve gyakorolhatják jogaikat, illetve terhelik őket a kötelességek, amikor a konzisztóriumban a dekrétum felolvasást nyer.” Közlése szerint az új bíborosok a beiktatás után válnak jogosulttá arra, hogy részt vegyenek egy esetleges pápaválasztáson. A beiktatást követően tehát - mint jelezte - az év elejével nyugállományba vonult, de a 80. életévét még be nem töltött Paskai Lászlóval együtt mindkettőjüknek jogosultságuk lenne arra, hogy jelen legyenek a konklávéban. Erdő Péter ugyanakkor haragsúlyozta: azért imádkozik, hogy a szentatya még sokáig erőben és egészségben vezethesse az Anyaszentegyházat. Arra a kérdésre, hogy hazánknak két pápaválasztói joggal rendelkező bíborosa lesz, azt mondta: „Ez a magyar egyház súlyának is egyfajta kifejezése.” *Seregély István* egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke ugyanakkor bizakodását fejezte ki, hogy Erdő Péter „annak az örökségnek a továbbépítője lesz, amelyet a magyar esztergomi érsek és bíborosok a legrégibb időktől kezdve az ezeréves keresztény élet érdekében tettek”.

Magyar Nemzet 2003. október 21.

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (II. rész)

1861:

Simény Gergely - Földvári Zsuzsa
Ájváz Bogdán - Kárper Teréz
Kárper József - Ájváz Rozália
Szentpéteri Antal - Dsokebin Rozália
Szentkovits Jakab - Bernárd Anna
Wachrmann Claudius - Balogh Mária

1862:

Sponberger Antal - Fark Katalin
Biátha István - Meskó Regina

1863:

Török László - Dájbukát Anna
Tompos Gergely - Aszlány Mária
Zakariás Ferencz - Zakariás Erzsébet

1864:

Burnáz Lukács - Szállasi Katalin
Szállasi Antal - Lukáts Terézia
Papp Dávid- Jankovits Katalin
Jakabfi Ferencz - Izsáj Anna
Medgyesi Antal - Szentpéteri Mária
Haller József - Kis Anna
Dittrich Sámuel - Hamari Katalin

1865:

Ágotha Miklós - Szentkovits Terézia
Zakariás Emánuel - Szentpéteri Margit
Dániel Vártán - Dájbukát Mária
Széll Gyula - Fark Terézia
Mihály Károly - Fleischer Anna

1866:

Kapálb Márton - Lang Sára
Szentkovits Ferencz – Schedelmájer Anna
Bileczky László - Hatlasi Borbála
Istvánfi István - Csiki Mária
Sogelgya József - Kendefy Terézia
Szentpéteri Antal - Szabó Terézia
Lukátsfi János - Meskó Regina
Roska Antal - Nagy Mária
Ágoston József - Ajváz Anna
Sellikán Ferdinánd - Dsokebin Johanna
Kozocsa Antal - Pap Mária
Keresztes (Azbej) Gergely - Alexa Mária
Slákovits József - Pap Veronika
Zakariás József - Zakariás Jozefa

Kabdebó Lóránt

Hol is lettem magyarörmény?

Mint a Kárpát-medence: a Kaukázus vidéke. Régi dicsőségre emlékező kis népek. Sokszor egymás ellen is fordulók. Ami közös: nagy népek támadásaival szemben az európai kultúrát védelmezők. Örményország volt a világon az első állam, ahol a IV. század első éveiben a kereszténység államvallássá válhatott, megelőzve Nagy Konstantin döntését a Római Birodalomban.

Bárha ma ismét önálló államként létezik Örményország, mégis az örmények számbelileg nagyobb része a határokon túl él, szomszéd népek fennhatósága alatt és kint a nagyvilágban, a diaszpórában. Ennek egyik hullámaként érkeztek az erdélyi fejedelemségbe a XVII. században a Krím-félszigeten és Moldván át azok az örmények, akik ma magyarörménynek

tartják magukat. Az egyébként nem nagy hírű Apafi Mihály fejedelem telepítette le őket az erdélyi tatárjárás után felégetett városokban. Az ezerhatszázados évek végén, illetőleg az ezerhatszázadosok elején két barokk város épült Európában „közövel vonalzóval”, az egyik az elpusztított Szamosújvár helyén, a másik kicsit később a Finn-öböl mocsarain, a Néva torkolatában egy nagyratörő cár lélegzetvételeként: Szentpétervár. Nagy Pétert a történelem kiemelkedő személyiségként tartja számon, hol szentként, hol örült zsarnokként, feljegyezve, hogy az új város építése a finnek jó részének pusztulását okozta. Egy tény: Szentpétervár utat nyitott az oroszoknak Európába, egy sokfelől veszélyeztetett országból ezen a ki-belézésen keresztül válhatott Oroszország birodalomná. Előtte hol a lengyelek, hol a tatárok jártak náluk ki-be, le s fel, országszerte tova; Péter új fővárosa az európai nagyvárosok egyikeként biztosította a kontinens vérkeringésében való részvételüket.

Apafi Mihályról ugyanezt nem mondhatja el a történetírás. Mégis kellett valami legyen ebben a korábban nem is főnemes emberben, ami - ha nem is személyiségének, de munkálkodásának eredményét - maradandóvá tette. A török nevezte ki fejedelemmé, élete vége felé már a Habsburgok felügyeletét kellett elismernie, amikor közben önálló fejedelem lehetett volna, felesége és kancellárja uralkodott helyette - de ő néhányszor mégis, szinte anonim módon beleszólt országa sorsába. Mert, kérdezem, miért pont őt tették meg a törökök a krími rabságból hazatérő magyarok közül fejedelemnek a kevély és nagyravágyó, de kegyvesztett II. Rákóczy György, vagy a fejedelemségre törekvő fővezér, szintén krími fogoly Kemény János ellenében? Azt mondják, jól bánt az embereivel, és gondjukat viselte, segített lelküknek elviselni a rabságot. Aztán feljegyezték, hogy a tatárok által elpusztított korábbi főváros, Gyulafehérvár helyett Nagyenyedre telepítette a Bethlen Gábor alapította főiskolát; majd pedig, amikor Sárospatakról kiűzték a református iskolát, azt Gyulafehérvárra mentette. És amiért a magyarörmények *bölcs* fejedelemként emlegetik: letelepítette a menedéket keresőket, a szász városok mellé társítva az örmény polgárok megteremtette városokat. Lehet, hogy ironikusan címezi Jókai az Apafi korában játszódó regényét, de valahogy mégiscsak az marad a nemzeti tudatban ez az időszak: *Erdély aranykora*. Gyerekkoromban olvastam a regényt, azóta izgat a címbe rejtett paradoxon.

De volt nekem mint diáknak és mint kezdő tanárnak is egy kollégám, egyidőben bűnrössz, gyenge kezű igazgatóm, aki azt mondogatta: mi lenne a diákokkal, ha csak kiváló és színvonalat tartó követelő tanárok tanítanának. Kellenek olyan órák is, amelyeken pihenhetnek a diákok. Én például a Szabó Lőrinc-monográfiám első kötetét (ez lett a kandidátusi értekezésem is) az ő nyugalmat tartó „uralma” alatt készíthettem el. Lehet, hogy Apafi is imígyen volt „bölcs” uralkodó?

Meg még egy meggondolkoztató magyarázat - az iskola-teremtőről. A londoni Tower egyik termében, ahol megölték az akkor már fogoly, egész életében alig-király VI. Henriket, a cambridge-i Eton College és King's College mindenkori diákjai halála napján évente tisztelgő látogatást tesznek, gyertyát gyújtanak, és ahol elvázott liliomot és rózsát hintenek emlékeztetére. Mert ez az árnyékkirály volt olyan hatalmas intellektusú személyiség, hogy megalapítsa az angol kultúra egyik nemzetközi elismertségű felnevelő otthonát. Shakespeare háromrészes drámája, és ellenében a világ egyik legfontosabb tudományos műhelyének ötödfél évszázados története. Mindkettő impozáns alkotás.

Erdély aranykora? Az örmények letelepítése után valóban elkezdődik valami - nevezzük Erdély svájcságának? -, ami egy sajátos kultúrát alakított évszázadokon át. Kós Károly monográfiája rögzíti szellemiségét, művészetének egyediségét, és Bánffy Miklós regénytrilógiája írja le darabokra szaggatását.

A magyarörmények több mint három évszázad alatt úgy váltak magyarrá, hogy származásuk öntudatát megtartották: a befogadó nemzet legjobb polgáraivá igyekeztek válni, minden sorsdöntő és minden békés időszakban egyaránt. Csak megjegyzésként: az aradi tizenhárom között két örmény tábornok is volt, Kiss Ernő és Lázár Vilmos. Nyelvüket az

évszázadok során azonosították a befogadó nemzetével, de vallásukat megtartották. Van erre is példa a nagyvilágban: az írek az „ellenség” rájuk kényszerített nyelvén lettek világhírűek, nem egy Nobel-díjas író adta az angol nyelvű világirodalomnak. De katolikus vallásukat mindmostanáig tartják. Az örmények legfeljebb „unitussá” váltak, az európai katolicizmus-hoz csatlakoztak, kialakítva a maguk *örmény katolikus egyházát*. Ahhoz a római pápát elismerő egyházi szervezethez tartoznak (és itt most már személyesre fordítsam a szót: tartozunk), amelynek Velence egyik szigetén egyeteme is van, és Bécsben kolostora.

A Kabdebók neve feltűnik Szamosújvár régebbi, úgynevezett Salamon-templomának donátorai között. A név ragadványnév, a moldvai átkelés emléke: románul „ökröfeket” jelent (latinul: caput bovis). *Jeszaján* lehetett örmény őseink neve, annak tükörfordítása ragadt meg az új hazában is.

Nagyapám Vasasszentiványt volt jegyző, ott élt a családi birtokon. Apám bátyja, Kabdebó Gerő Trianon után is otthon maradt, 1940-től a magyar időben főszolgabíró lett. A Cegei-tó partján szomszédja volt az író Wass Albertnek, özvegye a háború után is sokáig levelezett az Amerikába szakadt szomszédal. Apám harminchat hónap frontszolgálat után Budapesten szerzett mérnöki diplomát, és mind ő, mind unokatestvére, a festő Barcsay Jenő Magyarországra települtek. Apám vidékre vágyott, ahol erdők és hegyek között élhet, a Szamosújvárról Gyöngyösre költözött latintanári nagybátyja szerzett a városi közműveknél állást a számára. A Mátra víz- és villanyellátása az ő nevéhez fűződik. Olyan állást keresett, amely állandó lakhelyet biztosít a számára. De a „szocializmus” a várost is megmozgatta. Az évszázados városi polgári közösségeket szétrobbantotta: a város mérnökét más városokba, előbb Egerbe, majd Miskolcra helyezték. Így kerültem én magam is, most már ötvenegy éve Miskolcra, ahol egy évtizedig középiskolában tanítottam, évtizedeken át irodalmi folyóiratok szerkesztésében vettem részt (Napjaink, Új Holnap), majd visszahívtak, szervezzem meg a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karát, ennek lettem első dékánja. Jelenleg az MTA által támogatott Szabó Lőrinc Kutatóhelyet irányítom, célunk az egyik legnagyobb magyar klasszikus beemelése a nemzeti irodalom kánonjába, életműve teljességének publikálása.

Erről jut eszembe, a talpasi Kabdebó család egyik tagjának az Üllői úton a Nagyvárad térnél van emléktáblája, Budapest főépítésze volt a régebbi századfordulón, neki köszönhetjük a főváros arculatát. Lakásában pedig többször megfordult egy gyermek, akit az 1956-os forradalom tovább sodort nyugatra, láttam az ő teremtését is, Dublin közelében: a Maynooth University könyvtárosaként ő építette meg és rendezte be a II. János Pál pápáról elnevezett újabb könyvtárcsodát. Hívták haza, az Akadémia akkor elárvult igazgatói székébe. Jött is volna boldogan, de fiatal felesége, az ír nemzeti filharmonikus zenekar neves hegedűse, nem hagyhatta el hivatását. A kisváros temetője mellett vezet az autópálya, odamutat: tudod, ez is szép temető, már megbarátkoztam vele.

Azóta mindketten átestünk egy-egy többeres by-pass műtéten. Telefonon figyeltük egymás vergődését. Úgy látszik, tartogat minket az Isten valamire. Tamás azóta a magyar irodalom szerves része lett: Duna-regénye a magyarság megmaradását kíséri a vészek sorában. Az ő útja Talpas-Baja-Dublin útvonalon vezet vissza, haza.

1944 őszén a harmadik elemet elkezdve átélhettem az örmény város pusztulását. Gyöngyösön keresztül menekültek a szamosújvári örmények. A háború után nagybátyám, hazafelé jövet, Gyöngyösön halt meg, sokáig ott is volt eltemetve, családja egyik vejük hívására a Dunántúlra költözött, özvegye halála után sírjaikat egyesítették. Addig a gyöngyösi katolikus temetőben nyugodott Szamosújvár Trianon előtti utolsó (Minorich Albert) és 1940 utáni első (és egyben utolsó) főszolgabírája. Nemrég öreg kollégám, Miskolc történésze, aki ifjú korában Erdélyben református lelkész volt, átadta egyik hivatalos levelének másolatát, amelyet annak idején nagybátyámnak küldött.

1975-ben feleségemmel, fiaimmal végigjártuk őseim világát. Vasasszentivánra elkísért a szintén magyarörmény Lászlóffy Aladár. A román faluban ő volt a tolmácsunk. Még állt

nagyapám háza, az idősebbek még emlékeztek „Jancsi”-ra, apámra. Szeretettel és tisztelettel beszéltek apámról és a családról. Mutatták, hol nyugszik apám tüdővészben elhunyt öccse, és mondták, hogy fent a dombon, ott vannak a családi síremlékek. Szerintük rendben vannak. Felmentünk. Síralmas látvány fogadott. A sírkövek dülöngéztek, a moha belepte a neveket.

Egyszer csak Ali felkiált: „Mit adsz, ha megtaláltam ősanyád síremlékét!?” És ujja begyével tisztogatja a ledőlt kőbe faragott nevet: Vertán Tekla. Barcsay Jenő nagyanyja, nekem dédanyám.

Visszatértünk után Páskándy Géza kérdezi: „És a börtönt láttátok?” Persze - felelem -, megnéztük Rózsa Sándor sírját is. És kezdem mondani, mi közöm van mindehhez. Hiszen szamosújvári legenda szerint a késő öregkort megért betyár fejét halála után felküldték a „királynak” - apám is így mondta, a gyöngyösi latintanár is, de még Barcsay Jenő is így tudta; szerintem valamilyen múzeumba legfeljebb. Kovrig doktor, az említett latintanár apósa, nekem dédapám, a nagy hírű tisztiorvos vágta volna le a fejét, hogy el lehessen küldeni. Mire Géza szomorúan-élesen hozzáteszi: „Mert 1956 után három évig én is ott raboskodtam. A többi hármat a Duna-deltában.”

Jártam Szuzdalban, a Volga-Káma könyökben; az ősi szláv város közelében van egy kastélyszerű épület, ez volt a későbbi moszkvai nagyfejedelmek ősi fészke. Örmény építészek tervezték. Valóban emlékeztet Örményország épületeinek csodáira. És akkor eljátszottam a gondolattal: hol is lettem én magyarörmény? Ha kilépünk a most-pontokra szakadt időből, és a történelem felett egybeálmodjuk a létezést, akkor már ott laktak a valahai magyarok, ott építettek kastélyt örmény mesteremberek, arrafelé vérezett el, fagyott meg a közelmúltban egy magyar hadsereg (benne anyai nagybátyámmal), és én most (mármint akkor!) uborkát eszem a modern konferenciaterem étkezőjében. Öreg kollégámmal akkori magyar irodalmi aktualításokról beszélgetünk. Közben azon gondolkozom: mikor találkozhatott bennem először a magyar az örménnyel? Miért is történhetett mindez? Mi dolgom lehet ezen a világon?

Barcsay Jenő halálakor Londonban voltam, akkor készítettük Határ Győzővel később háromkötetesre szaporodott, *Életút* című életrajzi visszaemlékezését. A BBC magyar adása megtisztelt azzal, hogy az én nekrológomat olvasta fel. Győző leült a mikroprocesszora mellé, és kijelentette; „Diktáld, majd én gépelem” Egy élő klasszikusnak gépbe diktálni!

Végül elkészült. Bennem mégis utolsó találkozásunk emléke él: a Margit kórházban feküdt, feleségem, Marica kezébe adta fiaim fényképét. Az egyik motorozott, majd autókkal foglalkozik, a másik tornász volt, majd artista lett, így világot járhatott, a Kaukázusból hozta akkor nemrég ezüstuszkárunkat, Beppót; a kiskutya még majdnem fekete volt, mert a pej kancák és az ezüstuszkárok feketén születnek. Jenő bácsi csak nézi a képet, majd büszkén simogatni kezdi, és mondogatja, magyarázva hűgának, Erzsike néninek; „Szép örmény fiúk.”

Azóta fiaim felnőttek, az egyik szociológus, a másik közgazdász és építész, már ők a szülők, két fiú és két lány unokám felelősséggel gondolkozó szülei. És a lányok, Fifi és Lulu mondják Szabó Lőrinc verseit. Mintha testvérek lennének, pedig unokatestvérek. A nagyobb rutinosan kiáll, járt már a miskolci városháza dísztermében és a stockholmi Magyar Házban is. A kisebb még csak Bián szerepelt, meg most a Petőfi Irodalmi Múzeumban; segítséget kérően néz a nagyobbra, mit kell ilyenkor tenni. Az meg biztatóan kezdi, szájába adva a sorokat. Hál'Istennek szeretik egymást.

A közönség ezt az egymásba kapaszkodást, a bizalomra válaszoló biztonságot ünnepli. Utóbb majd mindenki ezt emlegeti. Lehet, hogy azért lettem, hogy én is erre figyeljek?

Utánnnyomás a Napút c. folyóirat 2003. augusztusi számából (V. évfolyam 6.)

Örmény-katolikus pap Gyergyószentmiklóson

Szeptember 7-én Gyergyószentmiklós örmény katolikus közössége és minden jelenlevő hármas örömnepben részesedhetett. Ezen a napon ünnepelték az örmény katolikus templomban Kisboldogasszony napjának búcsúját. A nap másik két nagy eseménye: öt év után újból örmény szertartás szerint, örmény és magyar szentmiseáldozatot mutatott be az új plébános, *Puskás Attila* kettősritusú pap.

Jakubinyi György gyulafehérvári r.k. érsek és örmény apostoli kormányzó Puskás Attilát szeptember 1-i hatállyal egyben kinevezte örmény vicarius generalisnak (általános helynöknek) és beiktatása is most történt, főtisztelendő Hajdó István r.k. főesperes plébános közreműködésével. Az egyházközség nevében elmondott köszöntő után a főesperes úr kiemelte a pap pásztori küldetését, a kisebbség papjaként a viharokban való helytállást: már nem kell félni a villámoktól, mert van pap, aki, ha kell, felvállalja a villámhárító szerepét, a nehéz megpróbáltatások ellenére is a küldetéshez való hűséget.

Ezután kezdődött az örmény liturgia, magyar részek beiktatásával. A szentbeszédben Attila atya a boldog élet példaképét emelte ki a Szűzanya életének fontosabb eseményein keresztül. A kórus magyar és örmény énekkel tette ünnepélyesebbé a szentmisét.

A körmenetben is mindenki egy szívvel vett részt, az Egyház zarándokútját jelképezve, melyben a különböző ritusú keresztények egy testet alkotnak, melynek feje Krisztus.

A szentmise után Attila atya édesanyja így nyilatkozott: „Három gyermekemet Istentől kaptam, és mindet felajánlottam. Elfogadtam fiam döntését, s örömöm telik benne. Örvend a szívem, hogy örmény őseink hitét adja tovább. A közösséget szolgálva, új reményt, új életet ad, lelki öröm számomra. Tudom emellett, hogy nem könnyű hivatást és életformát választott.”

Székely származású édesapja hozzátette: „Az elmúlt 80 esztendőben az erdélyi örmények és székelyek sorsa hasonló megpróbáltatásokon ment keresztül. Feleségem révén is közelebb kerülhettem az örményekhez, rokonszenvezek velük. Mindkét nemzetségnek kisebbségben kell megőriznie ősei hagyományát. Bár fiam először orvos akart lenni, most lelki orvosá vált. Küldetése egyben újból élővé tenni az elárvult közösséget.”

Az egyháztanácsosok nagy reményeket fűznek új papjukhoz: „Lesz, aki összefogja a közösséget. Új élet kezdeténél állunk. Egy igazi pásztort látunk benne, aki bátorít és elindít az igazi örmény szokásokat megtartó és egyházi életet élő egyházközség felé. Szükség van rá nem csak itt, hanem egész erdélyi örmény közösségünkben. Szeretnénk meghívni a Gyergyószentmiklóson és környékén élő minden örmény származásút, hogy jöjjön és együtt építsük újjá lelki templomunkat”

Attila atya papi hivatásának előzményeire így emlékszik vissza: „Először az orvosi pálya vonzott, de 18 évesen mégis a papság felé indultam el. Útközben sokat csiszolódtam, alakult bennem a papi eszménykép, főleg a világ felé történő misszió ragadott meg. Hivatásom kibontakozását a római Germanicumban folytatott tanulmányok, s főleg a jezsuita lelkiség segítette elő.”

Az örmény identitástudat fokozatosan erősödött fel benne.

„Gyermekorom óta tudtam örmény származásomról, de nem sokat foglalkoztam vele. Az érsek úr tudomást szerezve örmény származásomról, felajánlotta, hogy kiküld az örmény rítussal ismerkedni. Az örmény liturgia és az örmény nemzet értékeiben való elmélyülés 2001 után következett be. *Nerszesz Péter* bejruti örmény pátriárka támogatásának köszönhetően a római Örmény Kollégium diákjaként tanultam tovább. Végiglátogatva Európában és Közép-Keleten az örmény közösségeket, és eljutva Örményországba is, felfedeztem az ősi forrást, és megértettem, kik az örmények, kik voltak őseim.”

Erdélybe hazakerülve számos feladat várta. Küldetéséről a következőket mondta: „Erdély példa lehet Európa számára a népek és rítusok együttéléséről. Missziós

küldetésem a magyarság felé is szól: tudatosítani bennük, hogy az örmények azonosulása a magyarsággal kulturálisan az egész nemzetet gazdagította. Az örmény liturgia is egy csodálatos színfolt lehet a magyar imaéletben, a magyar görög katolikusok imái mellett a lefordított örmény imák is gazdagabbá teszik a lelki életet.”

Örmény helynökként Puskás Attila a legfontosabb feladatának a következőt tartja: „Minél hamarabb ki kell adni egy kétnyelvű szertartáskönyvet az erdélyi plébániák számára, hogy a ma már csak magyarul beszélő örmény hívek megértsék, és be tudjanak kapcsolódni az örmény liturgiába. Csak így sikerülhet az ősi szokásokat élővé tenni mindenki számára.”

Remélem sikerül Erdélyben feleleveníteni az örmény-magyar-katolikus gyökereket, összekovácsolni, és segíteni egy fává való terebélyesedésüket.

Haraga Attila Kálmán

Hintás Diana

Három sikeres évtized a Kolozsvári Magyar Operánál

Harminc évvel ezelőtt fiatal énekesnő került a Kolozsvári Magyar Operához: *Kirkósa Júlia*, aki hamarosan az intézmény vezető magánénekesé lett. A szerepek sokasága, a siker nem kápráztatta el, mindvégig megmaradt szerény, öntudatos, fegyelmezett, a saját értékeit el- és felismerő művésznő. Mindezek a kvalitások végigkísérték egész életében, példát mutatva a jövő generációnak, emberként és művészként egyaránt. Jól sáfarkodott tehetségével: ezt mi sem bizonyítja jobban, mint tavalyi szerepei, hiszen most is sikeres fellépéseket tudhat maga mögött, gondoljunk csak az idei Kriza-gálára.

Gazdag pályája nyugdíjasként sem zárult le teljesen: tovább énekel, tanít, doktorál. Kívánjunk hát egészséget és kitartást 31. színiévadjához abban a reményben, hogy lesz még alkalmunk hallani-látni a Kolozsvári Magyar Opera színpadán.

- *Hogyan látod magad harminc év távlatából?*

- Egyszerre sok és kevés a Kolozsvári Magyar Opera színpadán eltöltött három évtized. Sok, mert harminc év fél emberöltőnyi idő. Kevés, mert mire az énekes eljut oda, hogy „minden a kisujjában legyen”, akkor rájön, hogy maholnap le kell vonulnia a színpadról.

- *Hogyan fogadtak akkor operaházi kollegáid, és milyen emlékeket őrzöl első szerepedről?*

- Minden fellépés élményszámba ment. Első szerepemet, Grisi Luciát (Schubert-Berté: Három a kislány című operettjéből) Horváth Béla tanította be. Ő volt az, aki felhívta a figyelmemet a színpad irratlan szabályaira, többek között arra, hogy a színházi előadás közös produkció, amelynek sikeréhez mindannyian hozzájárulunk: énekesek, zene-, ének- és balettkari tagok és a mindvégig láthatatlan műszakiak. Ami a fogadtatást illeti: kedvesen fogadtak, a tegezés magától értetődő volt idősebb, tapasztaltabb kollégákkal is. Talán az is közrejátszott, hogy mindegyikünknek megvolt a maga szerepköre, senki számára nem jelentettem konkurenciát. Ami a beugrást illeti: Székelyföldön vendégszerepeltünk, az első este Thúry Erzsébet művésznő lépett fel ebben a szerepben, aztán én. Semmi sem tűnt akkor nehéznek.

- *Milyen nehézségeket tapasztaltál az első években?*

- Friss végzettként, színpadi tapasztalat nélkül kezdtem a pályát, amelynek kibontakozásában jelentős szerepe volt *Trenka Éva* érdemes művésznő, akit még 1973 őszén megkerestem, és megkértem: fogadjon tanítványai közé. Ennek főleg azért éreztem szükségét, mert az operához kerülve hangfajt kellett váltanom: át kellett vennem *Albert Annamária* művésznő repertoárját. Mai tapasztalatommal kivihetetlennek tartom huszonévesként elénekelni azokat a szerepeket. Voltak olyanok, amelyeket a mai napig nem

énekeltem, így a Szilágyi Erzsébetet (Erkel: Hunyadi László) és Odabellát (Verdi: Attila). Az előbbit hangilag nem tartom számomra megfelelőnek, ezért ez az egyetlen szerep, amelyet visszaadtam, mert úgy éreztem, nem tudom színvonalasan megoldani. Odabella szerepét azért nem énekeltem soha, mert lekerült az opera repertoárjáról. Az Abigélt 1986-ban énekeltem először, Valois Erzsébet szólamát pedig 1992-ben a testvérintézményben. Nem panaszkodhatom: az első évben énekeltem Lizát (Lehár: A mosoly országa) és Armeliát (Verdi: Álarcosbál). Sűrűn kaptam a szerepeket, nem unatkoztam, a hangom pedig bírta a megterhelést - ezt a Trenka Éva művésznővel való folyamatos tanulás eredményének tartom. Ma is azt vallom: minden énekesnek szüksége van egyfajta ellenőrzésre.

- *Ennyire fontos a hangképzés a zeneakadémiát végzett énekes számára is?*

- A jó tanár ki tudja javítani azokat a hibákat, amelyeket a belső hallás, a szubjektivitás elfed. Az énektanítás nagy felelősséggel jár, ezért furcsállom, ha zenepedagógiai végzettséggel Kantot tanítanak. Az elméleti részt el lehet ugyan sajátítani, és a tanári fokozatokat is meg lehet szerezni, de aki nem dolgozott a színpadon, annak nincs mit keresnie az énektanítás berkeiben. Akik a színpadon töltötték karrierjüket, azok sem mindig alkalmasak az énektanításra. Ez olyan „mesterség”, ahol nincs kaptafa, sablon: az énekhang egyedi, ezért kell ilyen módon foglalkoznunk vele. Szinberger Sándor akkori igazgató-főrendező elve a fokozatosság volt: a pályakezdő énekesnek kisebb szerepeket kell adni, nem „mélyvízbe dobni”, mert az nyomot hagyhat egész pályáján. Fennáll, hogy a kezdő énekes hangszíne szubjektív elgondolások alapján tetszik vagy sem, de a kitartó, alapos munka után a fejlődés érezhető lesz egyik szereptől a másikig. Ezt az elvet szem előtt tartva az énekes pályája kiteljesedik, és biztosan hangja teljességében éri el a nyugdíjas kort.

- *Fel lehet osztania pályádat korszakokra ?*

- Voltam kezdő, a 80-as években sokat foglalkoztattak. A bukaresti Operaházba is többször meghívtak, ám ennek furcsa módon itt nem örültek, és éreztették velem a rosszallást. Volt olyan, hogy ugyanabban az évadban tizenegyszer léptem fel a fővárosban. Én ezt akkor is teljesítménynek tartottam, amelyet nem kellett volna itt negatívumként felhozni, hiszen Kolozsváron is folyamatosan szerepeltem. Csak az 1989-es rendszerváltás után kaptam meg első kategóriás minősítésemet (ez a legmagasabb művészi fokozat - szerk. megj.), és a külföldi fellépések is lehetővé váltak.

- *Vannak kedvenc szerepeid?*

- A szerepeimet az opera repertoárjának függvényében énekeltem. Volt, amikor kezdőként csak a harmadik-negyedik szereposztásban írtak ki, ezért alig volt alkalmam énekelni. Egy furcsaságot is megemlítenék; kolléganőmmel, B. Vass Évával fiatalon anya- és dajkaszerepeket énekelünk, amelyekhez különleges sminkelést tanultunk Tot Doina akkori sminkmestertől, hisz jóval idősebbnek kellett, hogy mutassunk.

- *Sorolj néhány vendégszereplést itthon és külföldön!*

- A Kolozsvári Román Operában és a bukaresti Operaházban többször léptem fel, ám a volt rendszer nem tette lehetővé a külföldi vendégszerepléseket az útlevegondok, a bürokrácia miatt. 1982-ben több németországi operaházban voltam meghallgatáson, nem azzal a szándékkal, hogy véglegesen ott maradjak, ahogy azt jó néhány pályatársam megtette, hanem, hogy alkalmanként külföldön is énekelhessek - ez az akkori helyzet miatt nem valósulhatott meg.

- *Ezt mennyire tartod önként vállalt áldozatnak, akadálynak?*

- Azért sok szakmai elégtételelem volt itt is a pályán: a taps, a nézőtérrel áradó szeretet feledtetni tudta a külföldi szereplések hiányát. Ezt sorsszerűségnek fogom fel: ide születtem, itt kellett, hogy helyt álljak.

- *Mennyire ment könnyen a szereptanulás?*

- Soha nem okozott nehézséget. Több kiváló korrepetitora volt akkor az operának, például Sass Ica és Debreczeniné Fischer Éva, ez utóbbihoz baráti szálak fűztek. Élmény volt minden

korrepetíciós próba, játszva ment a tanulás. Az énektechnikai problémákat pedig Trenka Éva művésznővel közösen oldottuk meg. Évekig minden reggel 9-kor énekórára mentem: volt, amikor sírva jöttem el, de másnap megint ott voltam. Munkánk a 80-as évek elején kezdett beérni; ekkor jöttek a nagy szerepek: a Tannhauserből Vénusz és Erzsébet, a Tosca stb. A rendezőkkel, a karmesterekkel való együttműködés alappillére a kölcsönös segítség, de a legnagyobb erő mégis a közönség szerető figyelme, érdeklődése volt. Ezért nem éreztük fárasztónak a heti 4-5 előadást, mert a közönség jelenléte, erkölcsi támogatása erősített. Az elvándorlás, a televízió és az anyagiak hiánya okozza a közönség távolmaradását.

- *Hogyan készültél a szerepeidre?*

- A korrepetíciós próba a szereptanulás első lépcsője, s mire a rendpróbákra került a sor, már kívülről tudtam a szólamomat, mert csak így lehet figyelni a szerepre, az alakításra.

- *A kívülálló számára az énekes pályája csillogás, vidám bohémkedés...*

- Emögött a pálya mögött rengeteg lemondás van: a testi és szellemi egészség számtalan veszélynek van kitéve, ezért a fegyelem, a következetesség nélkülözhetetlen. Huszonévesen még megengedhetsz magadnak néha egy-egy álmatlan éjszakát, de utána komoly következményei lehetnek a rendszertelen életvitelnek. Egy-egy előadás után órákra van szüksége a szervezetnek, hogy megnyugodjék, és másnap újra kell kezdeni: reggel próbád van, vagy utaznod kell. Sajnálom azt a művészt, akinek nincs mire készülnie, mert ez a karrier végét jelenti.

- *Hogyan viszonyultál az operetthez?*

- Az operett szerepek is végigkísérték pályámat: a Denevér Rosalindája, a Cirkuszhercegnő címszerepe felér egy operaszereppel. Világhíres operaénekesek is énekelnek J. Strauss- és Lehár-szerepeket.

- *Tehát nem nézed le az operett műfaját?*

- Egyáltalán. Sőt, még összetettebb műfaji szempontból, mint az opera: egyik percben beszélsz, aztán táncolsz, énekelsz - és mindezt egyformán magas művészi szinten.

- *Mennyire vonz a kortárs zene?*

- A klasszikus és romantikus operaszerepek mellett XX. századi operaszerzőktől is énekeltem, így Juditot (Bartók Béla: A kékszakállú herceg vára) koncertformában. 2000-ben R. Strauss: Ariadné Naxos szigetén című operájának főszerepét énekeltem a Kolozsvári Magyar Operában. A XX. század második felének komponistáiért nem rajongok. Elfogadom őket, de nem állnak közel hozzám. Büszkeséggel tölt el, hogy repertoárom hat Verdi szerepet foglal magába: Leonóra, Abigél, Amelia, Lady Machbeth, Amelia Grimaldi, Valois Erzsébet.

- *Hogyan jellemeznéd a pályádat?*

- Megtorpanások nem voltak ugyan, de a jobb-rosszabb időszakok váltogatták egymást: az emberi és kulturális értékbe vetett bizalmam átsegített a kevésbé szerencsés eseményeken.

- *Nyugdíjasként is énekelsz?*

- Felkéréseim most is vannak, de természetesen ritkábban. Az elmúlt évadban a Kolozsvári Román Operában többször énekeltem *Erzsébet* szerepét (Verdi: Don Carlos), a Krajovai Operaházban pedig *Abigélt* (Verdi: Nabucco).

- *Hiányzik a színpad?*

- Most már nem annyira, kezdem megszokni. Időmet a tanítás, a doktori disszertációm megírása - témavezető dr. Angi István, a „Gh. Dima” Zeneakadémia professzora - és a családom tölti ki. Mindig akadt valami tevékenység, amely az előzőeket kiegészítette, illetve helyettesítette.

- *És a tanítás?*

- Tíz évvel ezelőtt kezdődött tanári pályám Kolozsváron a zeneakadémián, de ez tőlem független okok miatt abbamaradt. Hatodik tanévemet kezdem a Váradai Partiumi Keresztény Egyetemen. Nagyon megszerettem a tanítást, itt is vannak elégtételeim. Ilyenkor is eszembe jutnak Trenka Éva művésznő szavai: tanítva tanulsz a legtöbbet. Fantasztikus figyelem és

türelem szükséges ahhoz, hogy felismerd és kijavítsd a hibákat. 4-5 év lelkiismeretes, alapos munka után olyan énektechnikára tehetsz szert, amelyből egész pályád során meríthetsz.

- *Az énektanításnak mennyire része a hangképzés, illetve a szereptanulás?*

- A kezdőkkel több a technikai rész, de nem telik el óra úgy, hogy ne foglalkozzunk egy-egy áriával, darabbal.

- *Milyen útravalót kaptál - családtól, rokontoktól, barátoktól -, amellyel elindultál a pályádon, és mi az, amit te adsz útravalóul?*

- Érettségikor édesapám egyik barátjától könyvet kaptam ajándékba, amelyet a következő idézettel dedikált: „Legyetek hosszan tűrők.” Évtizedek után jöttem rá, hogy ez útravaló és felszólítás is, amely az én esetemben beigazolódott: vállaltam a hely és az idő elrendeltetését. Nem érzem magam kevesebbnek másoknál, mert amit lehetett, elértem a mindenkori változások közepette. Ami a fiatal generációt illeti, most még nagyobb a tét: sok mindent meg lehet próbálni, elmenni, de nem szabad elfelejteni a gyökereinket. Az ittmaradás híve vagyok még akkor is, amikor itt mindenért kétszer annyit kell dolgozni. Remélem, eljön az idő, amikor a munka, a tehetség számít, és nem a különböző ide- vagy odatarozás, avagy a politikai irányultság. Még gyerekkoromból a becsületességet, a helytállást hoztam magammal, amely nem törődik a különböző „izmusok”-nak való megfeleléssel. A „helyezkedés” soha nem volt rám jellemző. Én a színpadnak és a közönségnek akartam megfelelni, nem a mindenkori vezetőségnek, amely olykor a politikum áldozatává - hadd ne mondjam: kiszolgálójává - vált. Azzal a tudattal távoztam az opera színpadáról, hogy becsülettel végeztem a munkámat.

Utánnnyomás: Szabadság (Kolozsvár) 2003. szeptember 20.

A Fővárosi Örmény Önkormányzat (FÖÖ) munkájából:

53/2003. (07. 01.) sz. FÖÖ. határozat:

A Testület a Tanácsnokokat az alábbi feladatokra nevezi ki a testület megalakulásától a mandátumuk lejártáig:

1. Kulturális műsorok szervezése és média kapcsolattartás: Kátainé Szilvai Ingrid
2. Fővárosi Örmény Klub szervezése, vidéki önkormányzatokkal kapcsolattartás: Gosztonyi Mária
3. Erdélyi örmény szervezetekkel kapcsolattartás, médiafigyelés, pályázatfigyelés: Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit
4. Egyházi és világi ünnepek szervezése, örmény katolikus egyházi kapcsolattartás, pályázatok készítése: Wertán Zsoltné
5. Ifjúsági és sportfeladatok, szabadidős programok szervezése: Füleki Balázs
6. Kiállítások és konferenciák szervezése: Keve Mária
7. Fővárosi kerületi örmény önkormányzatokkal, Országos Örmény Önkormányzattal, örményországi, nyugati diaszpórákkal kapcsolattartás, örmény nyelvoktatás szervezése: Szárkiszján Ádámné

59/2003. (07. 01.) sz. FÖÖ. határozat:

A Testület úgy dönt, hogy a 430-as szobában könyvtárat létesít örmény tárgyú könyvekkel. A 430-as szobából nyíló helyiségben kis klubot rendez be, kártya, videó lehetőséggel. A klubnak és könyvtárnak rendelkeznie kell nyitvatartási renddel, és felügyelettel. Felelős: Keve Mária

65/2003.(09.02.) sz. FÖÖ. határozat:

A Testület úgy dönt, hogy jótékonyági koncertsorozatot indít az örmény katolikus templom

tatarozására, amelynek fővédnökéül felkéri Dr. Semjén Zsolt országgyűlési képviselő urat. A jótékonysági hangversenyek időpontjai: 2003. szeptember 26., október 18., november 19., 2004. január 24. -17 órai kezdettel, helyszíne: Budapest, XI. kerület Orlay u. 6., Örmény Katolikus Templom. A jótékonysági koncertek költségeit a FÖÖ viseli. Felelős: Kátayné Szilvay Ingrid.

69/2003.(09.02.) FÖÖ. határozat:

A Testület úgy dönt, hogy az erzsébetvárosi (Románia) örmény katolikus nagytemplom részére tűzvédelmi berendezések beszerzése céljából 100 ezer Ft-ot adományoz a templomot kezelő Örmény Alapítványnak (Fundatia Armeana), elszámolási kötelezettséggel. Felhatalmazza elnökét az együttműködési megállapodás aláírására, a pénz átutalására.

70/2003.(09.02.) FÖÖ. határozat:

A Testület úgy dönt, hogy az ARMENIA Magyarörmény Időszaki Szemlét 200 példányban megrendeli jelenleg 15 ezer Ft-ért lapszámonként a Pro Armenia Alapítványtól, a lap kiadójától. Felhatalmazza elnökét az együttműködés, megállapodás aláírására. Ft/Lei átváltás változás során a vételár módosulhat.

Nem tudunk eleget az örmény történelemről, amely egyúttal erdélyi, magyarrá vált örmény őseink őstörténete is. Célszerűnek találtuk ezért, hogy a legújabb történeti kutatások alapján készült, *a História c. folyóirat 2002/7 számában* megjelent, összefoglaló cikket megismertessük olvasóinkkal.

Schütz Ödön - Nagy Kornél

Az örmények történetéből (Kiállítás a Károlyi palotában)

(I. rész)

Az indoeurópai nyelvet beszélő örmény nép eredete - írásos források hiányában - a történelem homályába vész.

Az ókori Arménia

A jelenleg legelfogadottabb nézet szerint az örmények valószínűleg a frígek kötelékében vándoroltak a Balkánról vagy az Al-Duna vidékéről Kis-Ázsiába és jutottak el a Kr.e. 13. században a Hettita Birodalom északkeleti szélén fekvő Hajasa-Azzi tartományba. Az örmény nép másik eleme pedig az Eufrátesz nagy északi kanyarulatánál, Arme-Supria törzsei között kereshető.

A Kr.e. 9. században a Van-tó környékén és az egész későbbi örmény hegyvidéken már egy új hatalom virágzott fel: Urartu. Urartu hanyatlásával azután előbb az asszírok, majd a médek uralták az egész örménylakta vidéket. A Dareiosz király uralma idején, a Kr.e. 520-ban kőbe vésett behisztuni feliraton pedig már a perzsa király vazallusai sorában szerepelt Arménia neve.

A perzsa birodalom hanyatlásával évszázadokon keresztül sok emlék tanúskodik a görög kultúra terjedéséről. Örményország a Kr.e. 330-as években a Makedón Birodalom része lett, így a hellén kultúra még a korábbinál is erősebben hatott. Arméniában a görög hatás II. Tigrán király (Kr.e. 95-55) uralkodása idején érte el tetőfokát. Tigran király bölcselőket, színészeket hívott meg a Kr.e. 77-ben alapított új fővárosba: Tigranakertbe.

Nagy Sándor halála (Kr.e. 323) után Örményország a diadokhosz államok háborúskodásainak színterévé vált. Ez volt az első olyan korszak az örménység történetében, amikor örmény területek is meg-, illetve felosztottá váltak. Ebben a korszakban már két Örményor-

szágot is meg kell különböztetnünk: egy Nagy-Örményországot, amely gyakorlatilag egybeesik a mai Örményországgal, valamint a Kis-Örményországot, amely Kelet-Anatólia területén volt található.

A két országrészen az újból megerősödött párthusok, valamint a rómaiak osztozkodtak. A görög hatást fokozatosan háttérbe szorította a párthus kultúra előretörése Örményországban. (Az örmény nyelv szókincse mutatja; az eddig elemezhetőnek bizonyult szavak 25-30%-a párthus eredetű.)

Az elhúzódó háborúk alkalmat nyújtottak az újabb önálló államalkotásra: I. Artasesz Kr.e. 189-ben megteremtette az új Örményországot. Dinasztiájának legdiadalmasabb alakja a már említett II. Tigrán volt, aki Arménia területét Médiától Kappadókiáig és Palesztináig terjesztette ki.

A 3. század elejétől azonban, a perzsa Szaszanida-birodalom felemelkedésével és a párthus birodalom bukásával Örményország ismét a nagyhatalmi versengések színterévé vált. Az örmények perzsa uralom alá kerültek, akik szellemi és fizikai beolvasztásukra törekedtek. Zarathusra tanainak erőszakos terjesztésére azonban az örmények több évtizeden át vívott felkeléssel válaszoltak. 490-ben a perzsa udvar végül elfogadta, hogy Örményországban a kereszténység az uralkodó vallás, az örmények pedig továbbra is a Szaszanida-dinasztia befolyása alatt álltak. Helytartóik viszont zömmel a helyi főnemesség köréből kerültek ki, amely korlátozottan ugyan, de biztosítani tudta az örmények etnikai és politikai különállását a birodalmon belül.

Arab invázió, mohamedán térítés

Mohamed megjelenésével (622) az Arab-félszigeten az addig békés nomád életet folytató beduinok és a kereskedőkaravánok helyét a hit harcosai foglalták el. A 7-9. században Örményország az Arab Birodalom és a Kazár Kaganátus közötti hatalmi harc felvonulási területévé vált. 640 körül az arabok Örményországba is betörték. Egyben megindult az egész vidék mohamedán hitre térítése. De míg Perzsia egész lakosságát sikerült a mohamedán igába kényszeríteni, Örményhonban a lakosság java része a fokozódó kényszer ellenére is megtartotta ősei hitét.

Az araboknak való politikai behódolás azonban nem hozott nyugalmat Arménia sokat szenvedett népének, a kazárok időnként betörték a Kaukázuson túlra és végigpusztították a vidéket, amire válaszul az arab sereg megtorló hadműveletet vezetett a kazárok ellen örmény földön keresztül.

Az örmény lovagkor

Az arab uralom végére az örmény Bagratuni főnemesi család gyakorlatilag Örményország korlátlan urává vált. Az ún. „Bagratida újjászületés” 150 éves időszak (886-1045) kezdetén az örmény főurak 885-ben Asot Bagratunit örmény királlyá választották, amit az arab kalifa is elfogadott. 886-ban a bizánci császár is királyi koronát küldött neki, a nemzetközi elismerés tehát teljessé vált.

961-ben a Bagratidák a fővárost a keleti határszélen fekvő Dvinből a nyugati határzónába, Aniba tették át. Kitűnő stratégiai fekvése és az élénk kelet-nyugati átmenő kereskedelem hamarosan jólétet és felvirágzást hozott a városnak.

A grúz perszonálunió

A 11. század derekán végzetes csapás zúdult a Közép-Keletre, az örmény népre: a Belső-Ázsiából előözönlő szeldzsuk áradat. A szeldzsuk hordák egymást követő hullámokban

(1048, 1054, 1065) végigsöpörtek egész Észak-Perzsián, Dél-Arménián. 1065-ben az örmények utolsó mentsvárát, az „ezertornyú” Ani fővárost is elfoglalták. A szeldzsukok közel ötvenéves uralmát az anyaországban mintegy százéves békés periódus követte, amikor is a Bagratuni család grúz ága kiterjesztette uralmát a király nélkül maradt örmény területekre. I. Tamara és IV. Építő Dávid király uralma alatt Örményország mind kulturálisan, mind gazdaságilag felvirágzott, Aniban pedig a grúz király által kinevezett helytartó gyakorolta az uralkodó jogait. A 12. századot egészen a mongol hódításig a grúz perszonálunió korszakának is szokás nevezni.

A kilikiai Kis-Örményország

A szeldzsukok elől az örmény köznép és a főurak egy része a kilikiai Arménia Minorba (Kis-Örményország) menekült. Majd, amikor az egymást érő nomád viharok ismételten végigszágulhattak e területen is, az örmények délebbre húzódtak a Taurosz hegységbe, majd a hegylánc védőgyűrűje mögé a déli lejtőkre és a tengerparti síkságra.

A következő két évszázad folyamán minden oldalról veszély fenyegette őket: északról az ikoniumi szultánátus, keletről a kereszties antiochiai hercegség terjeszkedési törekvései; Bizánc pedig változatlanul igényt tartott Kilikia birtokára.

Ez a kis ország akkor is tartani tudta magát, amikor a szeldzsukok után újabb nomád áradat, a tatár-mongol hadak szántottak végig Észak-Perzsián és Dél-Arménián. Az anyaországban már 1236-tól mint hódított területen rendezkedtek be a tatárok, a kilikiai uralkodók pedig 1244-ben behódoltak, miáltal mentesültek a megszállástól.

Kilikiai Arménia virágkora a 13. század volt. A Földközi tenger északkeleti szegélyén hosszú partvonallal rendelkező kis állam a nyugat-keleti tranzitkereskedelem fontos átrakodó állomása lett, mert Arménián keresztül Tebrizzel, Bagdaddal, sőt a távolkeleti mongol fővárossal, Karakorummal is folytattak karavánkereskedelmet. Ezek az előnyök vonzották az itáliai és dél-francia kereskedőket, akik egymás után nyitották meg raktárházaikat a kedvező fekvésű Ajasz (Lajazzo) kikötőben.

A gazdagság meglátszott a királyság kulturális életén is. Szisz, a főváros, Hromkla, a katolikosz székhelye, Tarszosz püspöki székhely, Korikosz, a régens vára fontos egyházi és világi művelődési központ lett. Virágoztak a kolostori iskolák a Taurosz lejtőin, az Amanosz (ún. „Fekete”) hegységben.

A kilikiai örmények ugyanakkor szoros kapcsolatban álltak a Szentföldön harcoló lovagrendekkel, elsősorban a templomosokkal és a johannitákkal. Az örmény királyok a lovagrend tagjainak számos kiváltságot biztosítottak, s az ország keleti peremvidékein több erődítményt adnak nekik hűbérbe. A kapcsolatnak kulturális hozadéka is volt: a latin, az okszitán és a francia nyelv. Az érintkezések révén a kilikiai udvarban gyökeret eresztettek a neolatin nyelvek.

Ezt a virágzó kis országot a mamelukok (1250-tól Egyiptom urai) évtizedenként megismétlődő pusztító betöréseikkel tették tönkre és pusztították el teljesen 1375-ben. Arménia Minor örmény lakosságát az évszázadokon át egymást követő nomád hordák erősen megtizedelték, így amikor az ottomán-perzsa vetélkedés megindult, e területen már csak gyér lakosság élt.

Tatár-mongol uralom

Örményországban az egymással hadakozó helyi türkmén emíreknél sokkalta nagyobb pusztítást végzett a két mongol utódállam, az Aranyhorda és Csagatájulusz nagy hatalmi vetélkedése. Timur Lenk 1386-ban kezdődő hadműveleteiben többször végig pusztította Örményországot, mint az Aranyhordához tartozó területet. Pusztító hadjáratainak csak 1405-

ben bekövetkezett halála vetett végett.

A nomád csapatok esztelen rablógazdálkodásukkal hamar tönkretették az országot. A lakosság a végső elnyomorodás elől elszökött; északon a fő állomás a Krím félsziget volt, ahol az évszázadok folyamán sok százezer kivándorolt alkotott tekintélyes telepeket a genovai kézben lévő gazdag kereskedővárosokban: Kaffában (Theodoszia, ma Feodoszija), Szolhatban (Eszki Krím) és környékén. Majd amikor 1475-ben a Krímet elfoglalták az oszmánok, az örmények nagyrész tovább vándorolt Lengyelországba, a nyugat-ukrán határvidékre: Lvovba, Kamieniec-Podolskiba, a környező megyékbe és Moldvába. A 17. század végén, vallási üldöztetés miatt, ezrével költöztek át innen az örmények Magyarország területére. (Belőlük alakult a néhány évtized alatt hamarosan oly tekintélyessé vált erdélyi örmény kolónia.)

A hadakozó turkomán törzsek szomszédságában, a hadak útjából félreeső hegyek zugaiban azonban nem hunyt ki a kultúra mécsvilága. A tatár korban működött a gladzori akadémia (1280-1338), melyet magas színvonalú, tudományos alkotómunkájáért „második Athén”-nak nevezték.

Örmények az oszmán birodalomban

A 16-18. századra az oszmán-perzsa háborúskodás nyomta rá bélyegét. A hadi események jobbra örménylakta területen zajlottak.

Az 1551. évi újabb perzsa-oszmán összecsapás idején súlyos veszteségek érték az örmény lakosságot a Van-tótól az Arax folyóig és a Fekete tenger délkeleti vidékéig. Az 1555-ben megkötött béke sem hozott változást, Kelet-Anatólia, a régi Vaszpurakan tartomány továbbra is ottomán kézen maradt. Az 1588-ban trónra lépő fiatal I. Abbász perzsa sah azonban újjászervezte hadseregét - melyben grúz és örmény gárdacsoportok is helyet kaptak -, s 1603-ban már elfoglalta a mai Arménia déli részét: Nahicsevánt, Dzsulfát, Aguliszt, Jerevánt. 1604 végén 350 ezer örményt hurcoltatott el az örmény délvidékről Perzsiába. A falusiakat a Kaszpi-tenger déli partján lévő selyemhernyó-tenyésztő vidékre, a városi kereskedőket pedig Iszfahán új külvárosába, Új-Dzsulfába telepítették le. A falusiak azonban a szokatlan nedves levegőben elpusztultak vagy beolvadtak a helyi lakosságba; a dzsulfaiak viszont a perzsa selyemkereskedelem közvetítői lettek.

(folytatjuk)

Asztrológiai modell

A hidegen kalapált fémlemez a három központú szoláris rendszert volt hivatva bemutatni. Az alsó traktusban helyezkedett el a Föld, amelyet egy félkör alakú forma testesít meg. Fölötte keresztyszerű ábrázolást látni, amely hasonlít a modernkori csillagászatban a Földet szimbolizáló jelhez.

A körülötte elhelyezkedő két, szélesebb gyűrű a vizet és a légekört jelképezi, amely körülveszi planétánkat. A sugarakat kibocsátó Nap a tárgy tetején kapott helyet. A tárgy középső részén helyezkedik el az áttört, elnyújtott, hármas keret övezte rombusz, amely az eget szemlélő személy szemét van hivatva megjeleníteni. A rombusz oldalain szimmetrikusan elhelyezett, három-három darab, a bolygókat, illetve a bolygót megtestesítő jeleket tartó pálcákat (kettő ezek közül letörött) láthatunk,

A Holdat a Nap és a Föld között lehet látni a bal oldalon. Az öt bolygó - a Merkúr, a Vénusz, a Mars, a Jupiter és a Szaturnusz -, amelyeket szabad szemmel is látni lehetett, egymást követik.

Múltunk díszei

Október 30-án nyílt meg a Marczibányi Téri Művelődési Központban Az *örmény díszítőművészet* című kiállítás, amelyet a Budapest II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület közösen szervezett.

Dr. Issekutz Sarolta elnök, a kiállítás rendezője a kiállítással elérni kívánt célról beszélt beköszöntőjében. A tehetséges örmény nép több évezredes kultúrájának, a szétszórt örménység, az erdélyi magyarörmények kultúrájának csipkéit mutatja be a kiállítás: kőben, fában, üvegben, kerámiában, csipkében... Örmény és magyar kultúránk megmaradásáért hangzott fel az örmény Miatyánk Isabel Bayrakdarian kanadai örmény énekesnő tolmácsolásában, bemutatva az örmény zene legcsodálatosabb „csipkeit”, az egyházi énekeket, a saragánokat. Flórián Antal rendezésében egy érdekes és tanulságos „örmény irodalmi csipké” összeállítás hangzott el Gevork Emin, Vardgesz Petroszján, Marketics Naghas, Arisztakesz Lasztivertci, Grigor Narekaci és Hovhannes Erzinkaci műveiből Szabó Anikó és Flórián Antal színművészek tolmácsolásában. Ezt követően dr. Benedek Katalin tartott igen érdekes, összefoglaló megnyitóbeszédet.

A II. ker. Örmény Önkormányzat még tovább tudta fokozni a hangulatot, amikor gazdag örmény kóstolóval - egy gasztronómiai csipkekollekcióval - örvendeztette meg a zuhogó esőtől sem visszarettenő nagyszámú érdeklődőt.

A gazdag anyagú kiállítás november 12-ig tart nyitva naponta 9-19 óráig.

Benedek Katalin megnyitója

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves barátaink, rokonaink!

Az utóbbi években néhány igen érdekes és értékes, az örmény és magyarörmény kultúra történetét, szellemét felvillantó kiállítást láthattunk Budapesten. Építészet, kódexművészet, kortárs fotó- és képzőművészet saját nyelvén beszélt az ősi földről, az erdélyi magyarörménység múltjáról, hagyományörzéséről, a még föllelhető tárgyi emlékekről. A vizuális művészetek eszközeivel kifejezve azt, amit röviden így definiálhatunk: magyarok vagyunk, örmény gyökerekkel.

Eddigi tárlatainkon többnyire egyes művészeti ágak kértek szót. Itt és most azonban szinte összművészeti áttekintésre nyílik alkalmunk. A képek segítségével sokfelé járunk, szerte a hajdani örmény birodalomban, Örményországban és a „kisebbik hazában”, Erdélyben. Bár a kiállítás címe „Örmény díszítőművészet”, ez a bemutató azonban több, teljesebb ennél, hiszen nemcsak szépen megálmodott és kivitelezett motívumokat, díszítményeket nézegethetünk, hanem a különféle művészeti ágak összecsendülését is kihallhatjuk. Tüzetesebben szemlélődve bizonyos műhelytitkokat leshetünk meg. Rácsodálkozhatunk a hagyományok továbbéléséből fakadó, attól megújuló művészetek gazdagságára és sokszínűségére.

Felsorolni sem könnyű, hogy hányféle módon és hányféle alkotói tevékenységgel fejezték ki magukat, tolmácsolták gondolataikat a többnyire névtelen művészberek. A túlélő történelem bizonyítja, hogy nem hiába munkálkodtak, ugyanis minden egyes - ecsettel, vésővel, kalapáccsal, tüvel vagy szövőszéken - sorolhatnám a technikákat - megvalósított darab az örmény, magyarörmény kultúr história szerves láncszeme.

Még az egymástól látszólag meglehetősen távol eső művészmesterségek, mint például a templomépítészet - közelebről a faragott kódíszítés - , vagy az úgynevezett keresztiskövek és a varrott csipke között is megannyi közös szárra lelünk. Mert vajon nem kőbe merevedett csipkét látunk-e némelyik kótmotívumot szemlélve? Vagy a dzsulfai csempék díszítésében gyönyörködve akaratlanul nem a szöttesek motívumait idézi-e fel vizuális emlékezetünk? És

a dvini kerámiák állatmotívumai? Lapozzuk csak fel az örmény kódexeket... - rábukkanunk.

Az előttünk felsorakozó szőnyegek, hímzések, szöttesek, famunkák, régi viseletek, ékszerek, kerámiák, csipkék nem csupán magasfokú esztétikai érzékről tanúskodnak, hanem ugyanakkor a nép életmódjának, hit- és érzésvilágának hiteles képviselői.

Az idők távolába vesző, Krisztus előtti évszázadok ötvös remekei mesteri tökélyvel ábrázolva tudósítanak e pogány, harcos népről. Az elsősorban aranyból készült ékszerek fejlett szépérzékről vallanak.

A díszítőkedv és igény jellegzetes megjelenését - kőfaragás formájában - a templomépületeken követhetjük nyomon. Oszlopfőkön, ablakkereteken, melyek hagyományos díszítőelemei a gránátalma, szőlőinda, szőlőlevél, szőlőfürt. Az árkádok feletti pártázatok domborművein kézművesek, szőlőmunkások jelennek meg, legszebben Ecsmiadzin, Zvartnoc, Ani szent helyein. A kőfaragás eleve adott anyaga az örmény fennsík számos, különféle anyagú, keménységű, színű és szemcsézettségű kőanyaga. Színének épületdramaturgiai alkalmazása - tehát a fényviszonyok (napsütés-felhő) hatása bizonyosan befolyással volt a díszítőművészetek más területen való kifejlődésére és alakulására is.

Önálló örmény műfaj a kereszteskő (khacskar). Történetéről tudjuk, hogy 301 után, a világon elsőként keresztény hitre tért nép körében az új jelkép a győzelmes kereszt lett. Örményföldön a kereszttel díszített kövek ezreit állították fel a templomok tőszomszédságában; ezek ikonográfiánkban általában Krisztus ágakat, leveleket hajtó keresztfáját jelentik. A helyi tufából készített kőlapok gyakran életfa képében mutatkozó, faragott keresztet.

A legtöbb darabon finom rajzolatú, hajszálvékonyságú csipkemintázat bontakozik ki előttünk. Szerencsére még hozzávetőleges összehasonlítást is tehetünk, mivel a kiállítás egyik különlegessége éppen az eredeti, választékos mintájú csipkék bemutatása.

Akárcsak az ötvösség, a kőfaragás és a szőnyegszövés, a csipkekészítés is több évszázados múltra tekint vissza. Kéziratos könyvek miniatúrái őrzik a varrott csipkék légies könnyedségű vonalait. A művészetek egymásra hatásának, a motívumok továbbélésének érzékletes példája, hogy a csipkemintákon csaknem pontosan vagy akár ezernyi variációban az áttört faragású khacskarok formaelemeire lelünk rá.

Egy kultúra életképességének, hatóerejének egyik meggyőző bizonyítéka éppen az, hogy egy más, esetleg eltérő tulajdonságú közegben - itt: művészeti ágba - önálló jegyeit megőrizve tovább tud fejlődni, folytonosságát meg tudja tartani. Kérdés, hogy egy más természetű megjelenési rendszerben is érvényes marad-e? Ebben az értelemben hagyomány-nyá is nemesedhet.

Kicsit a tradíció felé tágítva az értelmezés tartományát, de a textileknél maradván Erdélybe érünk, közelebbről Gyergyószentmiklósról, amelynek felbecsülhetetlen értékű papi palástgyűjteménye a kultúra továbbélésének, hagyománynak köszönhetően jött létre és alakult. Különleges szokást ápolva a menyasszonyi ruhákat viselőik az esküvő után a templomnak ajándékozták. Ezekből egyházi ruhákat, oltárterítőket készítettek. Az új asszonynak az esküvő utáni napon viselt ruhájából papi palást készült.

Az örmény szőnyeg szinte emblematis, talán nem túlzás, hogy az egyik nemzeti jelképpé vált. Már a 9. századtól általánosan ismert Kis- és Középpázsiban egy mondás: „Olyan, mint egy örmény szőnyeg” - azaz tökéletes. A gyapjú- és lentermesztésről híres örményföldiek remekül ismerték a technikát és nyersanyagokat. Sajátos jellegű szőnyegkészítő művészetük az évszázadok folyamán sokat változott, az ornamentika, mintázat egyszerűsödött. Stilizált motívumaikban erősen közeledtek a kaukázusi szőnyegekhez.

A szőnyegekhez hasonló változatos és választékos színvilágot fedezhetjük fel az urfai (ismertebb nevén Edessza) hímzéseken. Ez az egykor virágzó kézműves tevékenység a 19. századtól ismét fejlődésnek indult olyannyira, hogy a hímzőműhelyek termékeit Angliába, Amerikába szállították, így biztosítva sok örmény család megélhetését. Művészetük

nemzetközi hírnévre tett szert. Az urfai hímzéseket külön fejezet illeti meg, mert a hétköznapi használatú textíliát, lepedőt, párnahuzatot, ágyneműt, szalvétát, zsebkendőt, fejkendőt, fehérneműt, hálóinget igen magas fokú ízléssel és szakértelemmel díszítették. Bámulatra méltó fantáziával variáltak és stilizáltak leveleket, virágokat. A nemritkán aranyszállal is kivarrt kelmék nemcsak szépek, de tartósak is voltak. Egyszóval - ahogy idéztem már - „olyanok, mint egy örmény szőnyeg”: tökéletesek. A hímzések alkalmat adnak arra is, hogy megfigyeljük, mint vándorolnak az ősi örmény motívumok kódexről szőnyegre, hímzésre és viszont.

Az itt látható kódexlapok a stílusok változatosságával, elsősorban az emberábrázolás, kompozíciós rend, színvilág, díszítőelemek és motívumok gazdagságával ejtenek ámulatba. Többségüket a helyi hagyományok és a népi művészet inspirálta. Növényi eredetű díszítőelemek szövevényében valós és képzeletbeli állatok bukkannak elő keretdíszek, lapszélminták formájában. Színek és ellentétes árnyalatok erőteljes kontrasztjával játszva elevenednek meg történelmi jelenetek vagy egyházi, világi személyek, szentek arcképei.

A tablókön fotók, festmények idézik az öröklődő, ám az idővel és időben mindig kicsit változó örmény viseletet, életmódot.

Búcsúzóul örmény arcok, örmény szemek kísérnek, vonásaikban, tekintetükben őrizve az ősi nép magatartását és szellemét.

A következő klubtalálkozó

A Fővárosi Örmény Klub következő klubestjét november 20-án, csütörtökön 17 órakor tartja a Magyarok Háza /V, Semmelweis u. 1-3./ I. emeleti Bartók teremben.

Műsor: Wass Albert est.

Vendégünk a nagyváradi Kiss Stúdió Színház.

Mindenkit szeretettel várunk!

Hírek

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a *Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat -, hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „*Erdélyi magyarörmény szakácskönyv*” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a *Magyarörmény ki kicsoda* című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím: 1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny @ axelero.hu

fax: 201-2401.

Zene-zene

A Fővárosi Örmény Klubban október 16-án egy 11 éves ikerpár, Haraszi Mária és Vilmos kápráztatta el vendégeinket gitárműsorával. Szuper Géza gitártanár (XVI. kerületi önkormányzati képviselőnk) mutatta be növendékeit, akik korukat meghazudtolóan pengették húrjaikat, külön-külön és együttesen is.

Klasszikus műsorszámok, technikájuk, bájos előadásmódjuk méltán aratott nagy sikert, amely miatt bizony több ráadásra is „kényszerültek”.

Horváth Zoltán György könyvbemutatója ismét remekbe sikerült: *Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai*, mely Gondos Bélával közös munkája.

A Kecskés Együttes „A kuruckor zeneköltészete” c. műsora előtt a klub háziasszonya Szongott Kristóf nyomán a Rákóczi szabadságharc és az örménység kapcsolatáról olvasott fel egy összeállítást, benne Verzár Oxendiusz (Verzereskul) örmény katolikus vikárius szerepéről. (lásd alább az összeállítást)

A Kecskés Együttes műsora, az egyes remekművek nemcsak zenei, hanem zenetörténeti, hangszer-történeti előadással kombinált előadása olyannyira fokozta a hangulatot, hogy a közönség újra és újra visszatapsolta a művészeket. A már baráti-vá vált viszony régi keletű, klubunk hamarosan ismét találkozik kedvenceivel, a karácsonyi ünnepi műsorok kapcsán. Az estet a XI. ker. Örmény Önkormányzat rendezte.

Jótekonysági hangverseny

Október 18-án az Örmény Katolikus Templomunk tatarozásának megsegítésére szervezett

jótekonysági hangversenyünk helyszíne ismét megtelt közönséggel. Bár dermesztő hideg volt és Kátainé Szilvay Ingrid zongoraművésznő ujjait dörzsöléssel kellett bemelegíteni, csodálatos hangversenyt hallhattunk *Johann Sebastian Bach* műveiből. Bravúros, magabiztos technikája, kedves lénye és természetesen nem utolsó sorban Bach muzsikája is hozzájárult a nagysikerű esthez. Az eddigi két hangversenyünk 72.200 Ft bevételével járul hozzá örmény katolikus egyházi ingatlanunk felújítási költségeihez.

A harmadik hangverseny november 29-én (szombaton) du. 17 órakor kezdődik, amelynek műsora: ária és dalest Kirkósa Orsolya és Szolnoki Apollónia operaénekesek (Magyar Állami Operaház) közreműködésével, zongorán kísér Dallos Erika (MÁO). Mindenkit szeretettel várunk. A belépőjegy 500 Ft, amelyet teljes egészében a tatarozás költségeire ajánlottak fel a rendezők.

A Rákóczi szabadságharc (1703-1711) és az erdélyi örmények

„Az örmények a Rákóczi-féle felkelésben részt nem vettek; de nem azért, mivel láttak ők a külföldön elég felkelést és kimondhatatlan sokat pusztított közöttük az ott dühöngött forradalom, hanem mert „katonai védelem alatt voltak”...

Erdélyben a hatalom a protestánsok kezébe kerül, ezért Illés András erdélyi róm. kath. püspök, ki székét 1696. jan. 16-án foglalta el, a következő év aug. elején kénytelen volt az országból kimenni (a tordai országgyűlés határozatára). Maga a számkivetésbe ment püspök kérte fel Verzereskult, hogy távollétében kormányozza az ő egyházmegyéjét is. Kiűzik az országból Illés Andrást, Verzereskult ellenben, példás életéért, apostoli lelkületéért, nagy tudományáért, jellemzilárságáért nemcsak eltűrik - pedig ő is kath. püspök volt, - hanem a szeretet és tisztelet kiváló jeleivel halmozzák el.

1703. szept. 26-án már azt írhatta II. Rákóczi Ferencz XIV. Lajosnak, hogy hatalmába ejtette az országot egész a Dunáig. S mire „kinyílt a kikelet” kezében volt a Dunántúl nagy része is úgy, hogy a császáriak a Dráván túlra, Erdélyre és a várak egy részére szorítkoztak. Ekkor tette közzé „*Recrudescunt vulnera inclytae gentis Hungariae* (föltrepedeznek a nemes magyar nemzet sebei) kezdetű világhírű kiáltványát, hogy igazolja ország-világ előtt támadását. Az udvar a *Recrudescunt* kibocsátásával egyidejűleg kényszerítve látta magát arra, hogy Rákóczival, mint hadviselő féllal alkudozásokba ereszkedjék. Ez irányban ad meghatalmazást a hazafias érzelmeinél, autonóm törekvéseinél fogva az ellentáborban is nagyrabecsült Széchenyi Pál kalocsai érseknek, ki Gyöngyösön értekezett a fejedelemmel. Az alkudozások nem vezettek eredményre (*Ballagi Aladár, Pallas Lexikon*).

Erdély Széchenyi Pálja - Verzereskul Oxendius. Erdély ugyan a „császáriak kezében” volt, azonban a Székelyföld a Rákóczi pártján állott. De mert „a belháború emésztette ország hangulata mindinkább hajlott a megalkuvás felé” (Ballagi Aladár) és „a királyi tekintély, mely ellen fölkeltek, maguknak a felkelőknek táborában sem halványult el végkép” (Ballagi Aladár), Lipót király Verzereskul, ki „bírtá nemcsak a fejedelem, de a nemzet bizalmát is” - küldötte a felkelt Székelyföld kibékítésére.

Cserei Mihály Verzereskul küldetését így adja elő:

„General Rabutin megértvén a székelyek rebellióját, az örmény püspököt Mikes Mihálllyal, ki háromszéki főkapitány, de akkor Szebenben vala, kiküldi, hogy menjenek ki a székelysége és csendesítsék meg a rebelliot. Egy néhány német kíséré vala őket. Mikor közel Brassóhoz érkeztenek vala, a háromszéki kuruczok Herman nevű szász faluban lévén, hírekkel esék Mikes jövetele, sok százan eleiben menének; a németek békében elszaladának Brassóban, Mikes Mihály beteges lévén, elfogatók az örmény püspökkel együtt... Erdélyből kiviszik Rákóczihoz, ott csakhamar kuruczczá lön... Az örmény püspököt

is eléggé kényszerítgeté Rákóczi, hogy az ő hűségére álljon, de rá nem vehető; sokáig raboskodtatá, utoljára elbocsátá, Bécsben felmene, onnan Erdélybe vissza."

Az adott szó szentsége nem engedte meg, hogy Verzereskul kuruczczá legyen; de más részről hálátlanságot sem akart elkövetni avval az uralkodóval szemben, ki nem egy ízben éreztette jóindulatát a magukra hagyott és mindenkitül üldözött örményekkel... Azért alig adta elő a regulus-i jellem helyes okait, melyek miatt nem szegőthetik párthívei közé, Rákóczi nemcsak nem neheztelt többé reá, de sőt - nagy tudományáért, széles ismeretköréért, pártatlanságáért, buzgó apostolkodásáért - nagyrabecsülésének kiváló jeleivel halmozta el: papi teendőit akadálytalanul teljesíthette és Kassán szabadon járhatott - kelhetett..."

Verzár Oxendius 3 évet töltött így Rákóczi fogságában. Hazafiasságára jellemző, hogy a Rákóczi szabadságharcot megelőzően a török támadásai visszaverésére Beszterce közelében fegyveres embereivel útját állja a pusztító ellenségnek. Beszterce megmenekül, de a török elfogja a vezért és elhurcolja. Három évet tölt Verzár Oxendius a török fogságában.

1712-ben Verzár Oxendius Bécsbe ment, hogy a Szamosújvár városának ígért diplomát megszerezze. Az idő haladt és a bajok sokasodtak. Végre 1714. jan. 2-án a következő örmény levelet intézték hozzája hívei:

„Doctor Oxendius lelkiatyánknak. Óhajjuk és látni akarjuk; várjuk hazajövetelét, hogy viszontláthassa az Erdélyben: Szamosújvárt, Görgényben, Ebesfalván és Gyergyóban lakó és bajokkal küzdő népét... Most az ország főemberei minket elválasztanak a szamosújváriaktól és pedig a görgényieket, ebesfalviakat és gyergyóiakat... és ránk adót vetnek. Azért kérjük Szentatyaságodat, hogy - ha lehet - minél előbb térjen vissza, hogy lássuk: mihez kell magunkat tartani."

Hiába várták hívei: Bécsben 1715. márcz. 10-én megmérgezte az a család, mely ilyen nemtelen úton akart a görgényi nagy uradalom birtokába jutni, azon drága uradalom birtokába, mely az örmény püspökségnek volt ígérve.

Verzereskul földi maradványai Bécsben a misericordianusok lipótvárosi templomában vannak eltemetve."

Hunánián Vártán lembergi örmény kath. érsek Verzereskul Oxendius hitküldéért általános helyettessé és adminisztrátorrá tette 1687. febr. 13-án, VIII. Sándor pápa pedig 1690. október 3-án aladai püspökké és apostoli vicariussá nevezte ki.

Verzereskul püspök huszonöt évig 1690-1915 állott az erdélyi örmény kath. egyház élén."

(Szongott Kristóf: Szamosújvár monográfiája I. kötet 106., 266-297 old.)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hálásan megköszöni támogatóinak, hogy 2003-ban a személyi jövedelemadójuk 1 %-át, 296.098 Ft-ot az egyesület célkitűzései megvalósítására ajánlották fel. A kapott összeget könyvkiadásra kívánjuk fordítani, kultúránk megőrzése érdekében.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Terézvárosi Szt. Teréz Búcsú örmény napja

Október 18-án népes közönség zsúfolódott az eseményre, amelyet immár ötödik alkalommal is Kopeczky Lajos vezetett.

Wertáné Görgényi Kinga elnök asszony ez alkalommal első ízben részletesen beszélt Aviláról és Avilai Szent Teréz életéről. Avila Spanyolország egyik vallási központja volt, több

kolostorral és sok templommal, épen maradt középkori városfallal, nyolcvankét ép bástyával.

A későbbi szent tekintélyes és tiszta életű szülei a szolganéppel igen jól bántak, 12 gyermekükből 10 fiú volt, Teréz a második leány. Szenvedésekkel teli élete jó lelket és nemes szívet nevelt. Ő reformálta meg a karmelita rendet.

A falakra függesztett II. magyarörmény vándor fotókiállítás szép képei között nyolc középkori örmény templom illetve kolostor látszott. Az egyedülálló örmény építészet jellegzetességeiről dr. Issekutz Sarolta rögtönzött szemléletes ismertetést.

Csupor István muzeológus hirtelen megbetegedése miatt a fotókiállítás képeit az egyik alkotóművész, Tutsek János mutatta be részletesen.

A Fancsali János által szerkesztett Magyarörmény Könyvtár kilenc eddig megjelent kötetét Erdély-szerte több helyen már bemutatták, Terézvárosban ezt Fancsali Emese szerkesztőségi tag tette meg. A könyvek az erdélyi örményekről igen sok adatot tartalmaznak és az olvasóknak sok élményt, átfogó ismereteket nyújtanak.

Fogolyán Kristóf fuvolaművész évente elmaradhatatlan szereplője a Terézvárosi Örmény Napnak, most is a zene áhíthatos élvezetére adott a hallgatóságnak lehetőséget. Az Örmény Nap meglepetését Woth Imre, a Magyar Koronaörök Egyesületének elnöke előadása jelentette. A Szent Koronát részletesen ábrázoló képek mehökkentették a közönséget. Amikor a korona készült, a nagyító még ismeretlen volt, mégis, az örmény-grúz kolostorok csendjében működő arany- és zománcműves műhelyek az aprólékos, finom rekeszománc képeket művészi pontossággal készítették.

Az előadást a hallgatóság óriási figyelemmel kísérte. Megtudtuk, hogy a keresztnél az Úristen és az íveken a 8 apostol, az alsó pánton pedig a három később felerősített keleti alak kivételével Krisztus és a két Arkangyal finom és azonos kidolgozása arra vall, hogy a Szent Korona egyetlen műhely alkotása.

Az előadást örmény ételbemutató követte.

Wertán Zsoltné

„...szükségünk van a művészetre, szükségünk a művészi munkára, mint ahogy szükségünk van a kultúra más termékeire is.

És mert szükségünk van rá: meg kell teremtenünk.

A múltunk megvan, a népünk él, és él még népünk művészete is.”

Kós Károly, 1923

Örménymagyarok a Sóvidéken

(harmadik, befejező rész)

Szálasi Péter és Kenyeres Gizella házasságából négy gyermek, három leány, Gabriella (1908-1989), Lenke (1910-1998) és Ilona (1922-2000), és egy fiú, Pál (1926-1944) született. Fiúk fiatalon, a második világháborúban hunyt el.

Legidősebb leányuk, Gabriella Angi Sándorral (1901-1979) kötött házassága után először Radnóton, majd Dicsőszentmártonban lakott. Három fiúk és egy csecsemő korban elhunyt leányuk született. A későn érkező gyermekáldás Sándorral (1940-2001) kezdődött, aki Dicsőszentmártonban élt és nem alapított családot, majd az építésztechnikus István-Lóránt (1945) következett, aki 1970-ben költözött Szovátára és a gépkocsivezető Pállal (1947-2003) fejeződött be. István-Lóránt 1972-ben kötött házasságot a balavásári születésű Nagy Emma gyógyszerésztechnikkussal. Két fiúk született: István (1973) és László (1978), az előbbi asztalos, utóbbi gépkocsivezető. A harmadik gyermek, Angi Pál, 1975-ben költözött

Szovátára. 1976-ban kötött házasságot a szovátai postai főtisztviselő Lukács Ibolyával. A házasságból két fiú született: az egészségügyi asszisztens Angi Pál Antal (1977) és a könyvelési technikus Angi Csaba Sándor (1979), mindketten Szovátán laknak. Mindkét fiú második keresztnévét az anyai, illetve az apai nagyapjától örökölte.

Szálasi Péter és Kenyeres Gizella második leánya, Szálasi Lenke Parajdról Marosvásárhelyre költözött, ahol a Székely Népi Együttesnél dolgozott népviseleti korhű ruhákat készítő varrónőként. Görög Aladárral kötött házasságukból nem született gyermek, de felnevelték Ilona húgának örökbe vett és nevükre iratott Anna (1945-2003) nevű leányát (ld. a következőkben).

Harmadik leányuk, Ilona szintén Marosvásárhelyen lakott. Az örménymagyar származású Dajbukát Katalin fiával, Soós Jenővel kötött házasságot. Három leányuk született: Ilona, akinek férje Mánya Béla, mindketten matematikatanárok. Két fiúk van, Csaba (1967) és Béla (1970), Anna (1945-2003), akinek férje Porkoláb László (három fiúk van, Zsolt, 1969, László, 1972 és Szabolcs, 1976), valamint Csilla (1949), akinek férje Sente Gyula, mindketten építészek (három gyermekük van, Ildikó, 1974, tanítónő, Hajnal, 1976, tanár és Bálint, 1982, egyetemi hallgató).

Az egykor Nyárádszeredából a Sóvidékre, először Korondra, majd Szovátára telepedett Szenkovits családnak Parajdon is voltak rokonai. Adatközlőnk, Szenkovits László a Szentpéteri családra emlékezik vissza. Tudomása szerint a parajdi örménymagyar közösséghez tartozott a Mánya család is, Mánya Gerő és leszármazottai, valamint az agglégény testvérek, Lázár Antal kereskedő és még két fiú- és egy lánytestvére. A három fivér kereskedelemmel foglalkozott, közös üzletük, vállalkozásuk révén együtt a környéken rendezett minden heti- és országos vásáron teherautójukkal szállították áruikat, kimondottan rőfös termékeiket, azaz méteráruikat. Vagyonukat a szövetkezet elvette.

A felsorolt nevekkal a régi örménymagyarok Sóvidékre való letelepedésének első hulláma befejeződött. A továbbiakban a Sóvidékre később, a második hullámban letelepedett örménymagyarokat időrendi sorrendben próbáljuk felsorolni.

Közülük vidékünkre legelsőnek a Slakovits család érkezett. Képviselőjük, Slakovits Olga ny. óvónő a következőképpen írta le családjá történetét:

"Édesapámtól örökölt nevem Slakovits, férjem után Moga Olga. Születtem 1932. október 4.-én. Férjem Dr. Moga Tiberiu balneológus szakorvos volt, aki 1994-ben hunyt el. Házasságunkból egy leányunk született, Dr. Moga Ileana, pszichiáter szakorvos, Magyarországon, Miskolcon lakik és dolgozik, román-magyar állampolgár, 1990-ben telepedett ki Magyarországra. 1986-ban végezte az orvostudományi egyetemet Marosvásárhelyen, először Targoviste-be, majd három éves gyakornokság után Máramaros megyébe, Horodnicba helyezték. Az akkori megyei egészségügyi főnök sokszori könyörgésünkre sem volt könyörületes, hogy egyetlen lányunkat közelünkbe tudjuk helyeztetni. Édesapja már akkor halálos kórbán szenvedett, meghallgatás helyett durva elutasításban részesítették. Így a mély elkeseredés választás elé állította.

Apám, Slakovits Mihály (1898-1950), Erzsébetvárosban született, édesapja tiszta örmény volt, így apám fél-, én meg negyed örmény származású vagyok. Ezt az érzelmet büszkén viselem lelkemben. Sajnos, az örmény nyelvet nem ismerem, édesapám is csak imádkozni tudott örményül.

Őseim egy olyan örményországi városból jöttek, amely ma már nem létezik a térképen, a háborúk folyamán lerombolták. Allítólag az 1600-as évek végén jöttek Szerbián keresztül, ahol a Slakov név végére felvették az -its végződést.

Őseinket az akkori erdélyi fejedelem Erzsébetvárosba telepítette le. Kereskedők és iparosok voltak. Az utódok között sok felsőfokú végzettségű személy volt és van. Apám és szülei megvásárolták Erzsébetvárosban azt a klostrot, szemben a ledőlt tornyú örmény templommal, amelyben valamikor örmény teológia volt. Az épületet 1952-ben

államosították, majd 1989 után eladták a szászmedgyesi pékségnek, hiába nyújtottuk be visszajuttatási kérelmünket már az eladás előtt, ügyünk a mai napig nem intéződött.

Én áttelepedtem Magyarországra, román-magyar állampolgár vagyok, nemzeti érzelmem örmény-magyar. Miskolcon lakom lányommal. Saját lakásom van Szovátán is, és az év nagy részében itt tartózkodom.

A Slakovits név az Arménia folyóiratban a tiszta örmény eredetű nevek közé van besorolva. Dacára annak, hogy nem volt alkalmunk sem az örmény nyelvet sem a kultúrát megismerni, büszkén viseljük eredetünket és nevünket. Sajnos a név kihalóban van, nincs aki továbbvigye.

1937-től 1944-ig Seprődön, Székelytompán és Székelysárdon laktunk. 1944-től 1946-ig menekültek voltunk a szilágysági Tasnádon. Szüleim tanítók voltak, erre a vidékre 1946-ban jöttünk a Szováta mellett levő hegyi faluba, Ilyésmezőbe. Édesapám évekig orosz fogságban volt, így fiatalon meghalt.

Négyen voltunk testvérek, két fiú és két lány. Testvéreim neve Mihály (1926-1989), lelkész, Ilona (1927), tanítónő, Hevesen lakik, Magyarországon és József (1929), orvos, szintén Hevesen lakik. Eredetileg családuknak minden tagja örménykatolikus volt s Erzsébetvároson keresztelték őket. Ilona testvérem tagja a budapesti örménymagyar szövetségnek."

1961-ben költözött Szovátára a Csíkszépvíz melletti Borzsováról Chiorean Gheorghe-né Erős Borbála, aki anyai ágon a Balogh név után tartja magát örmény leszármazottnak. 1918. április 26-án született, egészségügyi asszisztensként tevékenykedett a szovátai fürdőpoliklinikán. Férje, Chiorean Gheorghe, nyugalmazott pénzügyi szakember. Házasságukból egy fiúk született, Chiorean Gheorghe (1954 május 10), turisztikai szakember, akinek két gyermeke van, Chiorean-Dósa Filip-Eduárd (1993) és Chiorean-Dósa Szonja-Rebeka (2000).

Szovátára 1977. augusztus 1-én letelepedett az örménymagyar Lengyel Gábor László. Született Kézdivásárhelyen 1953. okt. 31-én, faipari mérnök, fél évet töltött az udvartereiről híres céh városban, mert 1954 elején Fogarasra költöztek, ahová édesapját tanári hivatása szólította és családi öröksége vonzotta. Dédnagyanyja az örménykatolikus vallású Lengyel Rozália volt. Nagyanyját Lengyel Lilla Annának hívták, 1889. május 23-án Erzsébetvároson született, és 1908 szeptember 20-án kötött házasságot a fogarasi Lengyel Bélával. Dokumentumból az is kiderül, hogy a hajdani Ebesfalván (Erzsébetvároson) keresztelték meg, 1889 június 11-én az örménykatolikus templomban. 1981-ben hunyt el. Két gyermeke született, Lengyel Mária (1910), aki Budapesten él ma is és Lengyel Ödön (1912-2000). Ödön, Gábor édesapja, miután 1930-ban elvégezte Székelyudvarhelyen a római katolikus főgimnáziumot, 1936-ban Kolozsváron a filológia karon román-magyar szakos tanári oklevelet szerzett. Először Csíkszeredában, később Kézdivásárhelyen, majd 1954-től Fogarason tanított. Közel három év szovátai tartózkodás után, 2000-ben hunyt el. Lengyel Ödönnek Nagy Margittal (1919-1997) kötött házasságából (1952) két fiú született: a már említett Gábor László faipari mérnök és Béla Tibor (1956). Gábor Lászlónak Csalóka Zsuzsannával (1957) kötött házasságából (1981) két fiú, Szabolcs (1981) és Gábor (1984), valamint egy leány, Zsuzsanna (1990) született. Szabolcs vadászati főiskolát végzett, Gábor 2003-ban érettségizett, az esztergomi informatikai egyetemre jár, míg Zsuzsanna tanuló. A Budapesten élő Béla Tibornak a felesége Katalin, ikreik vannak, a 2002-ben született Ágnes és Péter.

Az utolsó, családjával együtt a Sóvidékre telepedett örménymagyar a Szamosújvárról Szovátára költözött (1978) Sebestyén László. Anyai ágon tartja számon örménymagyar származását, nagyanyja a mindkét ágon tiszta örmény eredetű Pakulár Teréz (1892-1992) volt, aki az Erdély-szerte híres Nits gyógyszerárban dolgozott patikusi beosztásban. 1921-ben ment férjhez Papp Ferenchez, leányuk Papp Éva (1925-1995), László édesanyja, tanítóképzőt végzett, de néhány évi tanügyi munka után tisztviselő lett a szamosújvári Szamos helyi ipari

vállalatnál. Fiát, Lászlót egy Szovátára szervezett közös kirándulás kapcsán támadó érdeklődése vonzotta új lakhelyére. Az idetelepedés egyetlen motivációja, bevállása szerint, a fürdőváros szépségének vonzása, a világon egyedülálló varázsa, a Medve-tó. Állást keresett és talált a kisipari szövetkezetnél, ahol egy ideig a bőripari részleg vezetője, majd a beszerzési osztály beosztottja, később vezetője volt. 1989 óta reklámfestéssel keresi kenyerét. Másodállásban a Petőfi Sándor lakónegyed közös képviselője. 1974-ben a szamosújvári örménykatolikus templomban kötött házasságot, a szovátai származású Pataki Katalinnal (1955-1998). A mindössze 43 évet élő, három gyermeket szülő édesanya korai halála megnövelte a család gondjait. Az első két gyermek, Erika (1974) és Béla László (1975), Szamosújváron, míg a harmadik, Katalin (1985) Szovátán született. Az első két gyermek Szamosújváron faipari szaklíceumot végzett, míg Katalin a szovátai Faipari Iskolaközpont tanulója. Béla László 1999-ben végezte Marosvásárhelyen a Dimitrie Cantemir egyetem turisztikai technikumát és jelenleg a Mogyorós szállóban dolgozik. Erikának 1997-ben egy fia született, Sebestyén Álmos. A szamosújvári városalapító családból származó Sebestyén László felmenőinek perzsaszőnyegszövő műhelye volt, melyben szőnyegmintakészítőként ő maga is dolgozott fiatal korában. Nagypapa Papp Ferenc szövőmester volt, tervezett, mintákat készített és göbözött is. Rokonai, nagynénje Papp Edit és nagybátyja, Papp Ferenc ma is Szamosújváron élnek.

Az örménymagyarok közül eddig utolsóként Szovátára a Gyergyószentmiklósról származó Buslig Dalma (Buslig Gyula és Olga leánya) 2000 november 11-én, a gyergyói örménykatolikus templomban kötött házassága révén érkezett. Óvónő- és tanítóképzőt végzett Székelyudvarhelyen, férje Décsy László, távközlési mérnök.

Ha azt mondom, hogy adatgyűjtésemben a bevezetőben majdnem „házi feladatnak” nevezett összeállításban nem egészen pontos „leltárt” készítettem a sóvidéki örmény származású magyarokról, úgy gondolom, hogy megközelítem a valóságot. Az embereket azonban nem leltározni, hanem nyilvántartani szokták. Az örmény népközösségre, az e vidékre, a székelyek mellé letelepedett közösségre vonatkozó adatokat, levéltári és könyvtári búvárkodások hiányában csak az élőszóban közölt adatok, hagyományok alapján tudtam összegezni. Idő múlásával az emlékek feledésbe mennek, az öregek elhunynak, a leltári tárgyak úgy erkölcsileg, mint fizikailag megkopnak, elévülnek és akkor leírattatnak. Egy etnikumot azonban, melyről tudjuk, egykori kútfői alapján, hogy történelmet írt, leírni, eltörölni, identitását elsatnyítani, a nemzetiségek felsorolása közül kihúzni, elhallgattatni, nyelvét teljesen elfeledtetni nem engedhetjük meg, mert azt modern népiértésnek, tudatos fogásnak, szándékos állampolitikának tekinthetjük.

A Szovátán élő örménymagyarok megbecsült közéleti személyiségek, a város életébe beilleszkedő polgárok, akik nem csak szakmailag, hanem emberileg is igazolták értékeiket. Városunk nélkülük színfoltjában, erkölcsi értékeiben hiányosabb volna. Természetes, hogy nem tartják magukat a várostól elkülönülteknek, hanem egyszerűen csak örménymagyaroknak. Ez a szép, ez a jó, ez tetszhet nekünk, szovátaiaknak is. Nagy értéknek tartom egy, a többi nemzetiséggel együtt porladozó népközösség tudatos hovatartozásának megőrzési szándékát.

Sok nevet olvashattak a fentiekben, a felsorolás s a tartalom talán gyakorta sablonossá vált, de ha kicsinyes dolgoknak tűnő adatokat többször is feljegyeztem és azokat többször is ismételttem, akkor sem tartom őket fölöslegesnek, mert a sok évszázada ittlévő, elnyomott vagy éppen megbecsült népközösség történelméhez mindez adalék lehet, más népek, közösségek sorsához, történelméhez hasonlítható. Államalapító királyunk, Szent István intelmeiben a betelepülők szükségességére felhívta keresztény alattvalói figyelmét. Intelmeit manapság nem mindenki fogadja el, mert a tolerancia nem minden népnek jellemzője, ismérve.

Munkámért nem elismerést, bírálatot, hanem helyesbítést és kiegészítést várok. Köszönetet

mondok mindazoknak, akik segítettek, tájékoztattak, hogy betekintést nyerjek egy népközösség nem felhőtlen múltjába és jelenébe.

Fekete Árpád, Szováta

Készülődjünk...

*Lassacsán ideje a karácsonyi ünnepekre s az Újévre gondolni. Lássuk az egyik legfinomabb örmény édességet, a határozottan fogrontó **Dalauzit**, annak is egyik receptváltozatát.*

Hozzávalók: egy liter méz, 2 dl mák, 2 dl dió (darabolt) és 5 dkg színes mentolos cukorka (promenszli). A mézet felforraltjuk, beletesszük a diót és mákot, kicsit pirítjuk, majd vízzel vagy olajjal meghintett deszkára kanalanként kirakjuk, meghintjük cukorkával és vizes kézzel ellapítjuk.

Különösen szilveszterkor kedvelt édesség.

Erdélyi örmény közmondás

Minél több követ dobsz a kutya után, annál többet ugat.

Inschären álsád khár tháblisz sáné edeváncz, ánychären álsád gihácse.

Újabb magyarörmény dokumentumkötet

A Bécsbe elszármazott dr. Száva Tibor Sándor tollából jelent meg az a monográfia, amelynek tartalmát címe teljes mértékben elárulja: *Szépvízi magyarörmények nyomában*. Olyan vaskos tudományos munkáról van szó, amelynek lényege a Csíkszépvízre került örmény közösség bemutatása, a családfák részletes és hiteles ismertetése, az 1723-ban elkezdődött anyakönyvi bejegyzések adatainak közzététele. Nem lehetett könnyű feladat kibogozni az összekuszálódott szálakat, de a szerzőt hajtotta az ősök iránti tisztelet és az a szándék, hogy megörökítse egy végleges beolvadásra ítélt rendkívüli embercsoport történetét.

Ugyanakkor nem mulasztja el feleleveníteni az ide vonatkozó történelmi tudnivalókat; a hányatott sorsú örménycsoportok több hullámban történt erdélyi honfoglalásának körülményeit, a csíkszépvízi örmény gyökerek kialakulását, és a magyarörmény ősök nyelvét. Moldvából 1668-69-ben 330 fő (kb. 45 család) telepedett le ebben a faluban, kereskedő és kézműipari foglalatosságukkal új szint hozva az ottani közösségbe, ahova 1742-ben az orosz-török háború elől újabb háromszáz fő menekült, de ezek javarésze utána más erdélyi örmény településeken állapodott meg. Csíkszépvízen akkoriban 34 magyarörmény családot tartottak számon. A legutóbbi, 2002-es népszámláláson viszont már alig 4 fő vallotta magát ehhez az érdekes népcsoporthoz tartozónak...

Ö.I.B.

Utánnymás, Szabadság 2003. okt. 3.

Gergely Katalin

„Sátorát letettem a romló testemnek...”

„Mert a legárvább akinek
még halottai sincsenek
bora ecet könnye torma
gyertyájának is csak korma

álldogálhat egymagában
kezében egy szál virággal
mert a legárvább akinek
még halottai sincsenek."

Kányádi Sándor: Halottak napja Bécsben

November első napjaiban, Mindenszentek és Halottak napjára ünnepi díszbe öltözik a keresztény világ minden temetője. Vidékenként és felekezetenként változóan 1-jén vagy 2-án gyászszertartásokat végeznek a halottak üdvösségéért, a sírokat virágokkal díszítik, és gyertyát gyújtanak az elhunyt hozzátartozók emlékére.

Magát az ünnepet bencés szerzetesek terjesztették el közel egy évezrede. Odilo cluny apát 998-ban rendelte el, hogy amint november 1-én Mindenszentek napját tartják meg, „úgy a következő napon minden halottak emlékezete tartassék”. Néhány évvel később XIX. János pápa az egész kereszténység ünnepévé tette. Magyarországi meghonosodását a XVI. század elejéről az Érdy kódex őrzi: „immáron léssen emlékezet halottak napjáról”. Ezen a napon misét mondtak az elhunytakért és körmenetet tartottak a templomokat körülvevő temetőkben. A reformáció után Luther eltörölte a katolikus ünnep megtartását és a különböző protestáns egyházak sokáig nem is emlékeztek meg róla; azonban a halál és a gyász annyira egyetemes érvényű, hogy idővel a református hívek is igényelték a halottakról való külön megemlékezést. A XIX. században már egyre több helyen emlékeznek meg Halottak napján elhunyt szeretteikről, s bár a protestáns egyház eleinte tiltotta, idővel hallgatólagosan tudomásul vette, elfogadta az ünnepet. Némi különbség azért van a felekezetek között: míg a katolikusok általában november elsején, Mindenszentek ünnepének, az összes üdvözültek emléknapjának estéjén mennek ki a temetőbe, addig a reformátusok november másodikán, Halottak napján látogatják meg szeretteik sírját.

Ma már a társadalom legszélesebb rétegeiben is elfogadott lett „a temető legnagyobb közösségi ünnepe” - a Halottak napja, felekezettől, hittől függetlenül. Természetesen ma is vannak, akik számára nincs különösebb jelentősége a napnak: a zsidók és a neoprotestáns felekezetek távol maradnak.

Gergely Katalin „Sátorát letettem a romló testemnek...” Halottas és temetkezési szokások, Gyergyószentmiklóson, Pro-Print Könyvadó, Csíkszereda 2000

Újra a Reménység szigetén

Virágdíszbe öltözött a város. A kegyelet virágainak díszébe. Kerepesi, Farkasréti, Rákoskeresztúri és még sok más temető bejáratánál, virágüzletek előtt, utcasarkokon, aluljárókban kínálják, árulják a szebbnél szebb krizantém csokrokat, a fehér „babától” a halványlila „borzos” szirmúakat és még sok más őszi virágot, amit a virágkultúra az évek folyamán kitenyésztett.

Még az időjárás is jobbra fordult. A ködös - zimankós esőt hozó felhők elvonultak, barátságosabbá téve az égboltot.

Az ERDÉLYI GYÜLEKEZET idén is megtartotta sajátos ünnepét a Reménység Szigetén, a hagyományos ERDÉLYI Halottak Napját, november 1-én, Mindenszentek ünnepén, amellyel lehetőséget biztosított minden Magyarországon élő erdélyi származásúnak, aki nem tudott ez alkalomra hazautazni világításra, hogy gyertyagyújtással, virágok elhelyezésével emlékezzen erdélyi földben nyugvó szeretteire.

Istentiszteletet és szentmisét hallgathattunk, illetve vehettünk részt reggel 9 - du. 17 óra között, amelyeket Nemes Csaba E. Gy. lelkész, Herman János nagyváradí lelkész, Sántha Ibolya E. Gy. katekista, Marton Zsolt prefektus/papi szeminárium/ végül Zalatnay István E.

Gy. vezető lelkésze szolgáltattak.

Fohászok, szentbeszéd hangzottak el, melyekben méltatták az elhunytakat, őseinket. Nem maradtak ki a megemlékezésekből az 1848. október 6.-i vértanúk, az okt. 23-i áldozatok, azok sem, akik az első és második világháború következtében különböző hadifogoly-táborokban lelték halálukat és idegen földben nyugszanak.

Zalatnay lelkész úr, hogy meghittebbé tegye az összegyűltek számára az ünnepet, vendégségbe hívott, ezzel is hangsúlyozva az összetartás fontosságát, a teázás alatt lehetővé téve a meghitt beszélgetést.

Régi temetőjárás jut eszembe Marosvásárhelyen. Abból az időből, amikor a város csak „városka” volt alig 40-50.000 lakóssal, de mint „székely főváros”, mint mindig, ekkor is kitett magáért. Szinte mindenki mindenkit ismert és úgy a város előjárósága, mint a tehetősebb kereskedők számon tartottak minden polgárt, úgy a jobb, mint a gyengébb anyagi körülmények között élőkét.

Híres hús és hentesárú kereskedők voltak a PETRIK, DABÓCZY, BÁNYAI dinasztiák, nem kell hangsúlyoznom hogy ősrégi örmény családok leszármazottai. Nagylelkűségüket ez úttal is bizonyították. A temetők kapujában tűz alatti „kondérokban” tartották a forró virslit, amit két kenyérszelet közé téve, kevés mustárral ízesítve osztottak szét az ott állóknak, rászorultaknak. És senki nem állt kétszer a sorban, hogy mindenkinek jusson. Legfeljebb pár lépésre a kondértól tovább, ahol forró sültgesztenyét kaphatott, fázós kezét melegítő.

Én nem éltem ez időben e városban. Hallomásból tudom mindezeket. Azt azonban megértem, hogy amikor a SZÉKELY VÉRTANUK szobránál megálltam - aminek közelében laktam -, hogy az emlékezés virágait elhelyezzem és gyertyát gyújtsak, egy fiatal „kiskatona”, akit azért állítottak oda, hogy az összegyűlendőket elijessze, már szinte engem is elküldött, hogy ne „gyűjtogassak” a szobornál. Füllentéshez folyamodtam. Nem emlékszem, hogy Törököt, Gálfit vagy Horváthot neveztem-e ki nagyapámnak, de családi hagyományra hivatkoztam és megmagyaráztam, hogy rokonomnak gyújtok gyertyát. Megengedte. Nem tudom, magyar vagy román katona volt-e. Románul beszélünk, ez volt a hivatalos nyelv. Dicséretére válják, hogy felébredt benne az emberség.

Budapest, 2003 nov. 1-én

Borbély B. Júlia

Az Ávédok

Ötven éve szerveznek családi találkozót a gyergyóalfalusi Ávédok (utódok az összetartozásért)

Az Ávéd család gyökereit az 1818-ban született Ávéd Kristófra és neje, Zakariás Rebekára vezettük vissza, akiknek 9 gyerekük volt. Közülük a második - Ávéd János - 1851-ben született Gyergyóalfaluban; neki és neje (született Roth Lujának) 10 gyereke született. A második világháborút a 10 testvérből heten éltek túl. A legidősebb leánytestvért, Ávéd Irént, (férjezett Lukács) családjával együtt 1949. március 3.-án éjjel Gyergyóalfaluból a rettegett autóval kitelepítették, és kényszerlakhelyre vitték.

Két fiútestvért, a gyergyóalfalvi Ávéd Andrást és a marosvásárhelyi dr. Ávéd Gergelyt nem telepítették ki, de ők sem tudhatták magukat biztonságban, hiszen a kommunizmus kálváriáját ők is érezték, és a megtorlások őket sem kerülték el.

Így született meg a gondolat, hogy „amíg lehet” - az év egy bizonyos napján a testvérek és családjaik találkozzanak.

Az első találkozót 1953-ban tartották; ezen 13 személy vett részt. A találkozó sikerét bizonyítja, hogy a következő években a megjelentek száma gyarapodott, így az Ávéd Fesztiválnak keresztelt találkozót 1984-ig minden évben megrendezték. A helyszín legtöbbször Gyergyóalfaluban, illetve Marosvásárhelyen volt a Trébelyben, egy-egy

alkalommal Nagyenyeden és Székelyudvarhelyen. Ebben az időszakban a legnagyobb részvételi létszám 34 családtag volt. Az 1984 után következő tíz év alatt csak háromszor szerveztek találkozót, mert a Fesztivál kitalálói és ezek testvérei eltávoztak az élők sorából.

A találkozók rendszerint sor került egy családi beszámolóra, amelyet Ávéd András (Bandi bácsi) tartott, majd később dr. Ávéd Gergely. Ez alkalommal hozták az oldalági családok tudomására a fontosabb eseményeket, és különböző statisztikai kimutatások is készültek. A beszámolók mindannyiszor figyelemmel kísérték a fiatalok tanulmányi előmeneteleit (érettségi bizonyítványt, államvizsgát stb.), kitüntetések. Dr. Gáspár Loránd, szintén családunk tagja, Herder-díjat kapott. Statisztikai kimutatás készült például a foglalkozásokat tekintve. A 100. családtagot megjutalmazták.

Miután Kolozsvárról visszaköltöztünk Gyergyóalfaluba, 1994-től újra megrendeztük a találkozót, ezúttal már unokatestvérekként és ezek leszármazottaiként. Jelenleg is évente 30-40 személy vesz részt.

Most az unokatestvérek - vagy ezek hiányában a leszármazottak - számolnak be a családjukban történeletről. Az idén 8 unokatestvér vett részt a találkozón (mindegyik nyugdíjas már), családtagjaikkal együtt. A jelenlevő unokatestvérek között a 85 éves Lukács Iona volt a korelnök, aki Barótról érkezett erre a napra Gyergyóalfaluba. A találkozóra az ország különböző helységeiből jönnek el, sőt külföldről is érkeznek.

A beszámolók kezdetén egyperces felállással tisztelgünk őseink és rokonaink halálára emlékezve, majd a családi beszámolóra kerül sor egy közös ebéd alkalmával. Ezután mindnyájan szentmisén veszünk részt, vallási hovatartozástól függetlenül, amelyet elhalt családtagjainkért mondatunk, majd kimegyünk a falu római katolikus temetőjébe, és felkeressük az elhunytak sírját.

A programnak mindannyiszor része a közös fényképezés; külön kép készül az unokatestvérekről, és külön kép a megjelentekről. A találkozót minden alkalommal augusztus közepe táján szervezzük.

Lukács János okl. építészmérnök

Fotók a Városházán

A Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat szervezésében október 7-én nyílt fotókiállítás a Várkerület székházának elegáns, tágas előcsarnokában. A nagyszámú közönséget Gosztónyi Mária kisebbségi önkormányzati elnök köszöntötte, köszönetét fejezte ki a Polgármesteri Hivatalnak a reprezentatív helyiség rendelkezésre bocsátásáért, majd részletesebben kitért az örménység múltjára. Erre részben azért is volt szükség, mert a budavári kerület kisebbségei között is fel-felhangoznak olyan nacionalista hangok, amelyek kétségbe vonják a magyar-örmény identitást.

Az örmény őshaza - hangsúlyozta Gosztónyi Mária - a magas hegyekkel teli, de mégis gazdag ország a környékbeli nagyhatalmak terjeszkedési útjában állt, és lévén a világ első keresztény állama, a politikai és gazdasági ellentétekhez a vallási ellentétek is hozzáadódtak. A győztes ellenséges hadak véres megtorlásokat alkalmaztak; vagy kényszerrel hazájukon kívüli területekre telepítették az örményeket. A történelemtudomány több deportálási vagy menekülési hullámot tart számon.

1671-ben a Moldvába telepedett örményeknek tovább kellett menekülniük, így kerültek a kegyetlen, pénzéhes és vérszomjas Duca Voda (görög fanariota) uralma elől I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez, aki számukra letelepedésre alkalmas területet jelölt ki. Az örmények kitűnő kereskedők és iparosok voltak, Erdélyben pedig ezeknek a gazdasági ágaknak fellendítésére volt szükség. Az erdélyi örmények a magyar haza igazi fiaivá váltak, mégsem feledkeztek meg az örmény kultúra és hagyományok ápolásáról. 1837-ben az országgyűlés kiadta a „Megbízhatósági Nyilatkozat”-ot, amelynek szövege kimondja: „anélkül hogy külön

negyedik nemzetet képezzenek... az örmény népet hazaszeretetéért a magyar nemzet testébe felvette.”

Így jött létre az erdélyi magyarörménység, az az örménység, amely több mint 700 éve elhagyta az őshazát, magyar anyanyelvűvé vált, de megőrizte ősi identitását: ma is ápolja gyökereit, ősi kultúráját, ősi hagyományait, vallását.

Gosztonyi Mária ezután elmondta, hogy a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat úgy akarja a hagyományőrzést szolgálni, a következő nemzedéknek átörökíteni értékeinket, hagyományainkat, hogy közben őket is bevonja a tevékenységbe.

„Ezért mutatjuk be ma este *Újhelyi Réka* - anyai ágon csíkszépvízi-kézdivásárhelyi örménymagyar származású fiatal fotóst, akinek munkái több kiállításon is szerepeltek. Úgy érezzük, törődnünk kell a fiatalokkal, hisz a mai világban új feladatokkal, csábításokkal, kísértésekkel kell megküzdniük.

Ha szeretettel figyelmünket rájuk irányítjuk, akkor bizonyára ők is tudnak nekünk újat mutatni, nyújtani, ahogyan mi is képesek vagyunk régebbi értékeinkre irányítani figyelmüket.”

Ezután a klubestekről már jól ismert Zábó Gyula baritonján csendült fel Donizetti Szerelmi bájjal című vígoperájából Dulcamara csodadoktor áriája, Hosman Erzsébet zongorakíséretével. A remek színészi képességekkel is bíró énekes csodaszerként kis üvegséket is osztott a közönségnek, amelyek a bájjalt egy korty pálinka formájában tartalmazták.

Végül következett *Benedek Katalin* szakmai megnyitója.

„Kisebbségi kulturális rendezvényeink tartalmát, arculatát általában valamiféle múltba tekintés, hagyományápolás, emlékezés jellemzi. A jelen esemény azonban némiképp eltér ettől - hangsúlyozta a művészettörténész - mivel az ifjú nemzedék egyik igen tehetséges képviselőjének, egy mai fiatalnak, Újhelyi Rékának munkáit mutatjuk be.

Aki egy kicsit is tájékozott a - manapság egyébként divatos és népszerű - fotókiállítások területén, hozzászokhatott, hogy azokon technikai bravúrok tucatjával kápráztatják és fárasztják szemét. A képeket túl sok esetben alakítják, formálják, deformálják különféle eljárások, beavatkozások.

Itt és most azonban másról van szó. A kamera mögött álló fiatal lány őszinte és nem manipulált képeket készít. Nincs álarca, mint ahogy - szerencsére - rutinná laposodott művészi modora sincs. Felvételei spontán viszontválaszok a külső és belső világ történéseire. Művészi ösztönének, jó reflexeinek köszönhetően fotográfiáin az egyszeri pillanat frissessége dominál. Legyen szó akár színesben megjelenő antik romokról, akár a kiszámíthatatlan és titokzatos Etna-vidékről vagy tengerről, kavicsról, fatörzsről.

Leegyszerűsítve: Újhelyi Réka egyéni stílusa őszinteségében rejlik, amelyről legszembevetőbben itt a fekete-fehér fotók vallanak. Ezeken élethelyzeteket sűrít és kerek történeteket mond el úgy, hogy a fény-árnyék viszonyok változtatásába belopja a témákról kialakult véleményét. Nem képzeleg, ellenkezőleg, érzékeny belső látással hitelesíti a minden egyes kockájában megélt történetet. Képei olykor döbbenetek...

Nyoma sincs rajtuk kimódolt megkomponáltságnak; nincs rá szüksége s ízlése sem ezt diktálja. A fotográfus lencséjén át valahogyan minden személyessé válik. Feketén és fehéren. Kattan a gép. Rögzíti, amint az árnyékba takart emberi ujjak között becsillan a napsugár. Költözhet belénk remény, nyílhat biztató kilátás, még a háttérben terpeszkedő irdatlan villanyoszlopok, kábelek életidegen rendszerében is.

Talán kissé közhelyesen hangzik, ám így igaz: Újhelyi Réka éles szeme éppúgy fogékony a környezetszennyezés világméretű problémájára, az időben egymástól távoli kultúrák kényszerű, esetleges vagy szerves kapcsolatára, mint - jóllehet nem tudatosan - magára az értékmentésre. Hiszen a megörökített ókori romokat ő még a helyszínen ilyenek - felismerhetőnek - látta. De vajon meddig azonosíthatóak még?! No, de ez már visszacsatolás

a környezetszennyezés veszélyeire.

A kiállító komolyan gondolkodik, tömören fogalmaz, s külön erényként tegyük hozzá: érzéke van az iróniához, mely a képek szellemes és találó címadásával méginkább hangsúlyt kap.

Újhelyi Réka éveit tekintve nagyon fiatal. Ám portréfotósként érett művész. Az arc-ábrázolás a festészetben úgyszintén az egyik legnehezebb feladat. Általában tapasztalat, életismeret, beleérzőképesség, bizonyos pszichologizáló hajlam szükséges hozzá. Belülről kell látni, bent kutatni az embert. Mit ismerek, mit veszek észre belőle? - már az önismeret ösvényein barangolunk. És elkövetkezik a pillanat - a csillagóra - amikor mindezek együttállásából fénykép születik. Feltárul előttünk egy halandó sorsképe, jellemrajza, aki lehet önnön börtönének foglya, vagy a halálközeli mindentudásával élő ember, másutt egy szívet melengetően simogató tekintet. Nem sorolom... Mindegyik megállít, megszólít.

A kiállítás meggyőzően bizonyítja Újhelyi Réka tehetségét, amellyel e művészeti ágban nem egyszerűen csak helyet kér, de követel is magának.

Köszönöm figyelmüket, a kiállítást megnyitom" - invitálta Benedek Katalin a jelenlévőket a képek részletes megtekintésére.

Külön örömkre szolgál, hogy a két héten át nyitva tartó kiállítást igen sokan látták, mivel hivatali ügyfélfogadás idején a természetes fénnel jól megvilágított előcsarnok váróhelyiségül is szolgál.

Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai

Ez a könyv az örmény identitásukat őrző örménymagyaroknak remélhetőleg különösen sok örömet szerez, hiszen Aniról - ahonnan őseik egykor sok évszázados vándorlásukra elindultak - még soha nem készült magyar nyelvű kiadvány. Tudunkkal más nyelven sem.

Ani jelenleg Törökországban, közvetlenül az örmény határnál fekvő káprázatos romváros, ahol megdöbbenő épségben maradt meg az 1700 éves örmény kereszténység szépséges templomai.

Ezeket a kincseket igen gazdag fotóanyaggal ismertetjük. Magyar szempontból az is különlegesség, hogy Ani építésze - és részben díszítőművésze - megdöbbenő hasonlóságot mutat a korai romanika egyes jellegzetes magyar emlékeivel, amelyekről könyvünkben - az analógiák bemutatására különös hangsúlyt fektetve - szintén sok-sok fotó látható.

A könyv fotóit Horváth Zoltán György készítette, a szöveg összeállításában rajta kívül Gondos Béla is közreműködött. A 168 oldalas könyvben 161 nagyméretű színes fotó található, a szöveg pedig a magyar mellett német és angol nyelven is olvasható. A kiadónak külön öröme szolgált, hogy a magyarországi örmények szervezetei annyira fontosnak találták e könyv létrejöttét, hogy a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület anyagilag is támogatta a megjelenést. Az ebben nyújtott közreműködéséért külön köszönet illeti dr. Issekutz Saroltát.

A könyv célja, hogy a lehető leggazdagabb képanyaggal és magyarázó szöveggel bemutassa mindazt az értéket, ami Aniban megmaradt (beleértve a szép szeldzsuk-török emlékeket is).

Lehetőleg konkrét fotókkal is dokumentált módon szólunk a magyarországi műemlékekkel kapcsolatos építészeti (és díszítőművészeti) hasonlóságokról.

Feladatunknak tekintjük a könyvbe felvett magyarországi templomok egyéb - az előbbi hasonlóságokon kívüli - értékeinek részletes képes bemutatását is, hiszen rendkívüli szépségű műemlékekről van szó, amelyek mégsem ismertek kellően széles körben.

A jelentős és rendkívül izgalmas hasonlóságok, illetve a vonatkozó magyar építészeti emlékek részletes bemutatása (a képeknek majdnem a fele a magyarországi analógiákat

mutatja be) miatt a könyv a sorozat harmadik köteteként a *Romanika Kiadó* „*A Szent Korona öröksége*” című sorozatában jelent meg, amelynek célja Magyarország, vagyis a Kárpát-medence középkori építészetének és képzőművészetének részletes ismertetése.

Meglehetősen kopár, szinte növényzet nélküli, fennsíkos területen jut a mindenre elszánt vándor Karsból, a jelenlegi török tartományi székhelyről az ősi örmény fővárosához. A hatalmas bástyákkal megerősített magas falakon belül mintha szellemvárosba kerülnénk: meglehetősen nagy területen, elszórtan szinte teljesen ép, vagy éppen élvezhető mértékben romos ezeréves templomok, egy virágzó ősi keresztény kultúra nagyszerű emlékei láthatók, miközben a nyilván sokkal kevésbé időtálló anyagokból készült lakóépületek lényegében nyomtalanul elenyésztek.

Anit, a kereskedelmi utakra eső, kiválóan védhető, akkor már néhány évszázada lakott tartományi székhelyet, III. Asot örmény király teszi fővárosává 961-ben. Fekvése igazán különleges: az Ani és az Akhura folyók torkolati háromszögében (utóbbi a jelenlegi török-örmény határfolyó) a kanyonszerű, szinte függőleges falú, mély folyóvölgyek természetes védelmet nyújtanak, így épp csak a terület harmadik oldalát kellett falakkal lezárni.

Ani viszonylag rövid, ám termékeny virágzása a X. és XI. századra esik. Gyors egymásutánban felépülnek az ezredforduló környékén azok a centrális és kívülről nagyon zárt szerkezetű templomok, amelyek a monumentális, ám egyúttal igen festői és nagy díszítőkedvű örmény keresztény építészet remekművei. Az épületek igen dekoratívak: kívülről vakárkádok és féloszlopok tagolják a monumentális falfelületeket, amelyeket gondosan faragott barnás-vöröses kváderkövek fednek, az ablakok kereteként vagy véletlenszerűen elszórva finom növénymotívumos faragások vagy más domborművek fedezhetők fel.

A város története a XI. század második felétől viszontagságossá vált, hiszen 1045-től bizánci-görög, 1064-től szeldzsuk-török, majd 1239-től mongol hódítás áldozatává lett, hogy aztán 1319-ben egy földrengés végképp megpecsételje a sorsát.

Magyar szempontból a legfontosabb Ani templomai közül a ma is szinte tökéletesen ép, hatkaréjos Szent Gergely templom (a könyv címlapfotóján is ez a templom látható), amely a Kaukázus-vidéken korábban is alkalmazott jellegzetes építésmód egyik XI. századi továbbélése. Ilyen, kívül teljesen kör alakú, belül azonban hatkaréjos - azaz hat, virágsziromszerűen szabályosan elhelyezkedő félkörívvel épített - templom Európában kizárólag a Magyar Királyság területén található, itt azonban három remek, valószínűleg XI. századi példa is megmaradt a mai napig a Szegedhez közeli Kiszomboron, valamint a felső Tisza-vidéken található Karcsán és Gerényben. Ezek példa nélkülsége tény. Valószínű feltételezés, hogy ezt a formát a kereszténységet már korábban megismerő magyarok hozták magukkal emléktárgyukban a Kaukázus-vidékről vándorlásaik során, és alkalmazták a végső letelepedést követően.

Magyarország legrégebbi, ma is működő temploma a X. század végén már biztosan állt Tarnaszentmárián. Ez az épület is mutatja az örmény építészetnek olyan jellegzetességét, amely Európában máshol egyáltalán nem honosodott meg: a templom külső, befoglaló falai alig utalnak a belső szerkezetre. Tarnaszentmárián például kívül egy „szokásos” román kori keleti szentélyfélkörívet látunk, a belső viszont háromkaréjos, azaz észak és dél felé is van egy-egy szentélyfélkörív. A külső déli falon levő dombormű a látszólag véletlenszerű elhelyezés, a díszítő jegyek integráltsága révén szintén mutat hasonlóságot örmény példákkal. Az ezen, valamint a hajóbeli féloszlopok lábazatán feltűnő szalagfonatos díszítés pedig szinte ugyanúgy megvan Aniban, vagy éppen Karsban, az ottani örmény templomon is (e műemléket, bár nem közvetlenül Aniban áll, szintén bemutatjuk a könyvben).

Horváth Zoltán György

Novemberi fények

Miért hisszük azt, hogy novembernek nincsenek fényei? Vagy mégha éppen vannak is, de csak szomorkások, melankólikusak, netán egyenest búskomorságra készítetnek...?

Igaz ugyan, hogy errefelé, a mi égtájunkon Szent András havában többnyire esős-ködös, hűvös idő járja, de mégis! Mindjárt az elején lássunk egy mostanában lefolyt eseményt, amely arról szól, hogy szinte minden nap meghozza a maga küszködését s néha kicsike győzelmét is... azaz fényessé válhat.

Ki akar mulatni?

Egy apró konfliktus több éven át húzódott egy száz százalékban amerikai tulajdonú, alapítású cégnél. A legfőbb amerikai főnök magától értetődőnek tartotta, hogy munkatársai, alkalmazottai számára „bulit” rendez, amelynek Hallowe’en a neve és november 1-én tartják. A magyarok azonban húzódoztak, hogy „kösz, de én ilyenkor a családommal, meg a temetőlátogatás, meg így, meg úgy...” (Pedig, gazdag traktával, étellel-itallal jár az efféle!)

Aztán elmúlt egy év, de a Hallowe’en ismét csak akadályokba, húzódozásba ütközött, aztán megint... Márpedig egy tengerentúli tulajdonos igencsak megsértődik, ha a munkatársak és alkalmazottak nem mulatnak együtt akkor, amikor ő úgy látná jónak. (Ráadásul a kétszáz személyre tervezett fogadás is borzasztóan mutat, ha csak tizenketten lézengenek a teremben.)

Hajtsuk-e le a fejünket szomorúan? Persze, mi kicsik, szegények, kiszolgáltatottak vagyunk, csak jön a gazdag idegen és lám-lám...

De a cég magyar, felsőbb vezetői töretlenül magyarázták, hogy bizony, november 1-ét Magyarországon nem szokás hejje-hujjával megülni.

Eredmény: idén már a Hallowe’enra csupán a legfelsőbb menedzsment néhány tagjának illett elmennie, kis, zártkörű hejje-hujjára, a „széles tömegeket” senki sem zargatta. Hat hét múlva, a „Mery Christmas” alkalmából úgyszintén együtt lesznek majd, mind a kétszáz.

Láthatólag az ellentétes kulturális szokások is megférnek egymás mellett, csupán leheletnyi hajlandóság szükséges hozzá.

De mi az a Hallowe’en?

Újabban Haloweennak írják, de akihez valódi magyarázatért fordulhatunk, az még két „1”-el és aposztroffal írta.

A leghitelesebb választ a 19.-20. század fordulójának angol kultúrantropológusa, James George Frazer Aranyág című könyvében találjuk (The golden Bough): a Hallowe’en az ókori kelták újévi ünnepe volt s az újév náluk (de számos más ókori népnél is) november 1-re esett.

„A régi időkben Írországból Hallowe’en napján, vagyis Samhain előestéjén új tüzet gyújtottak, amelyről Írország összes tűzhelyét újragyújtották. Ez a jellegzetes szokás egyértelműen bizonyítja, hogy a Samhain, vagyis Mindenszentek az újév napja volt...” - magyarázza Frazer, majd hozzáteszi: a kelta parasztek körében ezt a napot mindig titokzatosság övezte, bár az újabb időkben színes ünnepek, vidám szórakozás járt vele, „s ennek köszönhetően Hallowe’en az év legvidámabb estéje lett”.

Helyben vagyunk. A mai Egyesült Államok szokásvilágát - legalábbis az angolszász népességét - nagy mértékben éppen az ír bevándorlók alakították. November 1-je tehát az amerikai számára amolyan szilveszteri vidámkodást jelent... hogy hazai hasonlaltal éljünk.

Ki legyen szomorú?

Egy másik, aprócska színfolthoz nem kell sok magyarázat. Csupán egy dolog kell hozzá: végiggondolni, hogy Mindenszentek és Halottak Napja nem szomorú, összeroskadni való idő,

hanem annak átérzése, hogy keresztény hitünk szerint együtt vagyunk mi élők és megholtak. Egymásba kapaszkodhatunk, mert együtt alkotjuk a világot, amelyben mindannyian Isten fiainak kell lennünk. Hadd fejezzem ki ezt rövid, egyszerű versben, amely két hete, november 1-én született, miközben gondolatban saját halottaikkal beszélgettem:

Kicsik - nagyok - érettek - éretlenek
gyertyát gyújtok érettetek.
Egész évben velem vagytok, kísértetek
de most, ma este én kísérek.
A gyertyaláng nektek szól. És nekem.
Halottaim - maradjatok velem.

A rózsává váló cipók

II. András királyunk és Gertrúd királyné leánya 1207-ben született Sárospatakon. A szegények és betegek gyámolítója. 1227-ben a Szentföldre menet meghal férje, a thüringiai örgróf, őreá pedig szenvedés, megaláztatás vár. Férje családja gazdag szűklelkűséggel nem nézheti az asszony adakozó, önfeláldozó életét - (a sok, gyámolított szegény még kieszi a thüringiai családot a vagyontól)... Az özvegy tehát Wartburgból Marburgba költözik, kórházat épít. 1231-ben meghal, kívánságára darócruhában temetik el a ferencesek; a pápa 1235 pünkösdjén avatja szentté.

A neve: Árpádházi Szent Erzsébet.

Bálint Sándor feljegyzése szerint Szent Erzsébet alakjához kapcsolódik egy vers, amelyet Mezőkövesd táján, a koldusok megvendégelése után mondtak:

Mit szegénynek nyújt kezed,
Azt az égben fölleled.

A tiszta nő

November 25-e az év egyik leghíresebb névnapja. Szép név s úgy a nyugati, mint a keleti kereszténységben, de nálunk, magyar kultúr területen is igen kedvelt.

Alexandriai Szent Katalin vértanú volt, kerékbe törték, lett a középkor talán legkedveltebb női szentje s a név népszerűsége máig tart. Higgyük, véljük úgy s reméljük, hogy a nevet viselő, mai Katalinok ezt a jó hírnevet csak öregbítik.

Eredete az ógörög „tisza” szó, a „katharosz” - ezért a különféle idegen nyelvekben a magyar alak „l” hangja helyén az „r”: Catherina, Katarina, stb... (még a Gömör kódexben leírt, többszáz éves, magyar nyelvű könyörgés is ilyen alakot használ: „Ó, kegyes szent Katerina asszony..”)

Miután Szent Katalin okos és művelt volt, a diákok, tudósok védőszentje, egykor - Bálint Sándor szerint - Szeged városának a patrónája is. De védőszentje a bányászoknak is, ugyanúgy, mint a bányászattal összefüggésben nála jóval többet emlegetett Borbála. Elég veszélyes foglalkozás a bányászat, rájuk is fért szegényekre egyszerre több védőszent is.

Újkígyóson Katalin napján meggyfagallyat vázába állítanak, meleg helyen, friss vízben tartják s az ág karácsonyra kizöldül: ezt nevezik katalinágnak. Másutt a karácsonyra kihajtó ág azt jelenti, férjhez megy a leány. Ez a vőlegényszerző funkció onnan ered, hogy a vértanú Katalint legendája szerint Jézus gyűrűvel eljegyezte.

Ma is ismert mondás Magyarországon, hogy „ha Katalin kopog, karácsony lotyog”, vagyis a Katalin napi fagyra lucskos karácsony következik.

Amúgy alexandriai, vagyis a vértanú Katalinon túl a történet számon tart még másokat is, így bolognai, valamint genovai, ricci, sienai és svéd Katalin nevű szenteket.

Voltak angol, francia és orosz Katalin nevű uralkodók, köztük a legtöbbet talán a II.

Katalin cárnóként uralkodó anhaltzerbsti hölgyet emlegetjük, aki igen nagyratörő, művelt asszony volt, s akinek viselt dolgai és birodalomépítése sok bajt-gondot zúdított a világra.

Búcsúzzunk a kedves névtől verssel. A szerzője Shakespeare s magyarra sem kisebb költő ültette át, mint a csodálatos nyelvi leleményű Jékely Zoltán. A makrancos hölgyről mondja ezt kérője, Petrucchio:

Bizony, hazudsz; csak úgy hívnak: Kata,
Kedves Kata - máskor gonosz Kata,
Szóval e föld legszebb Katája, te!
Ó, kataságos legkatább Kata,
Kit Isten is Katának alkota,
Hidd ezt nekem, lelkem vígasztalója!

A félreértett név

Ma már tudjuk, hogy honfoglaláskori magyar név a Jenő, de szegényt igen hosszú időn át félremagyarázták. Még a 19. század második felében is általános meggyőződés volt, hogy a Jenő az Eugen magyarított változata. Történelmünk talán leghíresebb Jenője egy regényalak, Jókaitól. A kőszívű ember három fia közül az egyiket Ödönnek, a másikat Jenőnek hívják s az említett, oly általános félremagyarítás miatt a német hivatalnok is összekeveri Jenőt Ödönnel, Eugent Edmunddal s így vonul Haynau börtönébe a legkisebbik Baradlay-fiú, hogy a szabadságharc kormánybiztosi szerepében felelősséget vállaló bátyja helyett agyonlőjék... Ma is akadnak Jenők, akik vállalt feladatukat csendben végzik, szinte háttérben s a nevük csak akkor hangzik el, amikor kitör az égzengés.

Nyelvészi vélemények szerint Jenő volt az egyik honfoglaló nemzetség neve s lett belőle, más nemzetségneveinkhez hasonlóan keresztnév... azaz utónév, hiszen Szent Jenőt az Egyház nem ismer. Ismeri és kedveli a nevet azonban a magyar nép, hiszen a Jenőfalva, Jenőháza, Pilisborosjenő vagy egyszerűen csak Jenő helységnevek az elterjedtséget, népszerűséget bizonyítják.

András komoly

November 30-a András napja. A tekintélyes nevet Péter apostol bátyja viselte, a hagyomány szerint X alakú keresztre feszítették, ezt hívjuk andráskeresztnak. A legenda szerint hittérítő útjain egészen a Volgáig jutott, s ezért lett Oroszország védőszentje.

A magyar kultúrkörben is, a körülöttünk élő szláv népek között is régóta - tulajdonképpen a kereszténység felvétele óta - kedvelt, tekintélyes név. Magas hangrendű megfelelője az Endre. Királyaink közül hárman viselték.

Sok helységnevében fordul elő (Bálint Sándor gyűjtése nyomán): Andrásfalu a Szepességben, Szentandrás - Bihar, Hunyad, Kolozs és Zala megyében, van aztán Hernádszentandrás, Jászszentandrás, Rábaszentandrás, Sajószentandrás, stb.

A Szent András-rend volt a legmagasabb orosz rendjel, amelyet Nagy Péter cár alapított még 1698-ban; de lévén ő Skócia védőszentje is, ott is alapítottak Szent András-rendet.

András vidám

Az ötágyas kórteremben András viszonylag könnyű sérvműtétet, de fontosabb ennél, hogy jó természetű ember: ugrik, ha a szemben lévő ágyon a zavart öregúrnak már sikerült a bekötött infúzió vezetéket a saját nyaka köré tekernie, odaballag a szomszéd ágyához, aki félkézzel képtelen beállítani a fejtámlát, a frissiben behozott új betegről ő tudakolja, hogy mivel műtötték s aztán ő maga teszi hozzá, hogy „hát igen, az én műtétem ehhez képest semmiség volt...”

Vagyis éppen az ellentéte annak a fajta siránkozóknak, aki állandóan tragikusan pillant körül

és csak a saját baját látja. András segít, András beszélgetést kezdeményez és még a siránkozót is belevonja abba a hangulatba, ami szép lassan eluralkodik a szobában: nevéssünk a saját bajunkon.

Aztán viccek is röpködnek és a hasmútétes „szomszéd” már mosolyogva nyög, hogy ne nevetessük, mert húzódik a sebe. Ezután - mikor máskor, mint reggel ötkor, hőmérőosztás után - megbeszéljük a nagypolitikát, békében, kiderül, hogy ki így, ki másként gondolja, de nem alakulnak ki az odakint húzódó frontok, mert András közreműködésével inkább azon nevetünk, hogy ki tud már közülnk megborotválkozni, s ki választja inkább még egy napra a szőrösséget...

Aztán András megkapja az utolsó átkötözést és hazamehet. Kissé csendesebb lesz a kórterem, s nehezebb visszaidézni a jó hangulatot.

András azóta, remélem, jól érzi magát és saját nevenapját is vidáman ünnepelheti. Ha tőlem függene, adnék neki egy Szent András-rendet. Hogy az orosz-t-e vagy a skótot? Mindegy, csak mosolyt fakasszon.

December 4-én Borbára

Így is mondták, főként Erdélyben. Volt ez a Barbara, ez a „barbár nő” magyarul még Borbál, Borbálya is, hogy a becézésekről ne is beszéljünk. Miután pedig a Jézus-hittől megóvando, pogány apja toronyba záratta a leányt (apja, aki végül ki is végezte - igen, bizony elképesztően vérgőzös, szadista legenda a Borbáláé), ezért a szent attribútuma a torony, ugyanakkor ő a jó halál védőszentje.

A torony miatt ajánlották oltalmába a középkori városok a lőportornyot, de annyira népszerű szent volt akkoriban, hogy védelme egyszerűen „átcsúszott” a bányászokhoz is. (Az a magyarázat, hogy a bányászatnak köze van a robbantáshoz, tehát a lőportoronyhoz, s így módon Borbálához, már későbbi spekuláció.) Mindenesetre a hazai bányászok Szent Borbála zászlójával mentek ilyenkor misére s aztán Borbála-napi bál is következett.

A környékbeli népeknél hasonlóan népszerű, sőt, kizárólag bányász-szent, a Borbála-bálokhoz pedig az említettek miatt hozzátartozik a pukkanás, robbantás, tűzijáték is.

Zárszó

Kedves olvasóim, november fényei s december első villanása után tisztítsák ki szépen csizmájukat (netán unokáik cipőjét) és tisztán állítsák az ablakba, hogy Mikulás méltón előkészített helyre tehesse a csörgő diót, mogyorót.

Mi pedig találkozunk decemberben, addig is lássunk a Luca-szék faragásához.

dcs

Arcok, fotók, zene és gyertyaláng

A XII. kerületi Örmény Önkormányzat rendezésében a MOM Művelődési Központban megnyílt az *Örmény arcok - örmény szemek* című fotókiállítás. A Kisebbségi Önkormányzat elnöke, Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit köszöntötte a résztvevőket.

„Először is köszönetem fejezem ki Dr. Mitnyan György polgármester úrnak, amiért díjtalanul bocsátotta rendelkezésünkre a Művelődési Központ Kupolatermét. Külön köszöntöm Dr. Issekutz Saroltát, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnök asszonyát, aki a kiállítási anyagot összegyűjtötte és a rendelkezésünkre bocsátotta.

Szeretnék köszönetet mondani Kapuvári Beatrixnak, a Művelődési Központ igazgatónőjének és kedves munkatársainak a kiállítás megrendezéséhez nyújtott segítségükért.”

Ficzus Margit így folytatta: „1981-ben egy társasutazás keretében jutottam el Örményországba, amelyet égbenyúló országnak neveznek. Területe több, mint ezer méter

magasságban terül el a Kaukázuson túli vidék déli részén.

Jereván Babilonnal egyidős. /.../ Nagyon szép város. Tágas terek és sugárutak, zöldellő kertek és parkok, rózsaszínű tufából épült házak. És a szökőkutak fantasztikusan szépek. Jerevánt a szökőkutak fővárosának is szokták nevezni.

Húsz perces autóút után érkeztünk el Ecsmiadzinba, a kereszténység egyik ágát képező örmény - gregorián egyház központjába. A múzeum fő látványossága Noé bárkája, hiszen az „ősapa” az Ararát tetején várta meg az özönvíz végét. Itt megajándékoztak egy örmény amulettel, hogy vigyázzon reám életutamon. Ez vízcsepp formájú, égőpiros üvegmedál, rajta fekete szem, amely elkergeti az ártó szellemeket. Az aprócska emléktárgy mai napig is a legkedvesebb ékszereim közé tartozik. Eddig óvott és segített...”

Az elnök asszony beszélt Garniról, ahol a pogány napisten temploma áll, a gegardi 12-13-ik századi barlangkolostorról és a híres Szevan tóról, amely a világ legnagyobb tengerszeme, csaknem kétezer méter magasságban.

Örményországot a szabadég alatt elterülő múzeumnak is hívják, hiszen mindenütt rengeteg műemlék látható. Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit ezekután Lászlóffy Aladártól idézett:

„Egy, kinek megrázó, kinek csak kalandízú örmény legenda szerint, egyszer, nehéz időkben, mikor másként nem lehetett, mint mentenivaló legfőbb kincsét egy közösségnek, a Szentírást lapjaira szedték szét és a szertefutók egyenként menekítették magukkal, ki-ki egy elbírható hányadát, részét a nagyszerű teljességnek, elbujdostak vele havasok havába, mocsarak békanyála alá, az esendőség fekete árnyai alá menekülve. Aztán a veszély múltán, amikor végre összegyűlhetnek újra, összerakták diadalmasan, vagy csak kicsit még remegve, dideregve a könyvet. Egyben ez volt az ő népszámlálásuk is, a nagy és megnyugtató: MEGMARADTUNK! kiáltás, vagy csak suttogás, sóhaj. Aki megtartja a parancsolatot, megtartja önmagát; aki nem vigyáz útjaira, meghal.”

A bevezető előadásban a XII. kerületi elnök asszony kitért azokra az örménymagyarokra, akik vértanúként, politikusként, alkotóművészként, tudományos kutatóként szolgálták a magyar hazát, majd így folytatta:

„1916. augusztus 28-án hajnalban lángokba borult Csíkszereda. Felgyújtották a várost. Az álmukból felvert emberek - közöttük nagyszüleim - sebtében összekapkodott pár holmival, egy szál ruhában menekültek. Riadalom, kapkodás, fejvesztettség mindenütt. Életre szóló trauma gyermeknek, felnőttnek egyaránt. Édesapám ekkor 7 éves volt. Erről a rettenetes gyermekkori élményéről soha nem tudott beszélni, sőt Erdélyről sem. Ha szóba került Trianon és a szülőföldje, elkomorult és elhallgatott.

Nagymamám mesélt nekem a tündérek kertjéről, Erdélyről. Varázslatos, mesebeli szépségű világról. Ahányszor Erdélyben járok, édesapám szemével - helyette - nézem a tájat és gyűjtök gyertyát mindenütt helyette is az ősök emlékére.

A sok ismert és ismeretlen örmény arc láttán kérem, jusson eszükbe, hogy egy nagyon tehetséges, nagyon sokat szenvedett nép fiait, leányait látják a fényképeken, akik a híresen szép örmény szemekkel tekintenek most vissza önökre. A történelmi örménység, a magyarörmények magyar anyanyelvűek, de büszkék örmény gyökereikre.”

Ezután az aradi vértanúkra emlékezve felolvasta a tizenhárom nevet, hozzátéve az első kivégzett miniszterelnök, Batthyány Lajosét és megnyitóbeszédét így zárta:

„Kérem, emlékezzünk rájuk tisztelettel, főhajtással, néma csendben egy percig. Az emlékezés lángját most az összes vértanú lelki üdvösségéért gyűjtöm meg.”

Az emelkedett hangulatot Kátainé Szilvay Ingrid pódiumműsora gazdagította és mélyítette tovább. Az előadóművész zenei és irodalmi produkcióval tisztelte meg a közönséget. Zongorán elhangzott *Bartók Béla* Román táncok című művéből a III. tétel, majd *Sully Prudhomme* versét hallhattuk Kosztolányi Dezső fordításában, ezután az Aradi vértanúk balladája és *Jánosházy György* Örmények című írása hangzott el. Szilvay Ingrid végül egy saját maga által fellelt zenei-szövegi egyezés alapján született, s köreinkben méltán

közkedveltté vált dallal tisztelte meg közönségét: Bartók Béla Román táncok című feldolgozásának IV. tétele dallamára előadta a „Zádíg, zádíg...” kezdetű, erdélyi örmény dalt.

Vox turturis

A Vox turturis együttes szerdán mutatta be a Palestrina-motetták első öt kötetéből válogatott műsorát a kolozsvári Zeneakadémián. Jelenleg Budapesten, a Gellért-hegy lábánál lévő örmény templomban énekelnek.

Kolozsváron van egy énekegyüttes, amely (szinte) kizárólag Palastrináért és Palestrinából él. Az énekegyüttes nevét a bibliai Énekek éneke egyik verse „ihlette”; Vox turturis - a vadgalamb hangja.

A Vox turturis mostanában Budapesten énekel: az örmény gyökerek ápolását határokon átnyúló elkötelezettséggel végző Issekutz Sarolta hívta meg, hogy a Gellért-hegy lábánál álló örmény templomban énekeljék a Palestrina-motetták első öt kötetéből válogatott programjukat, amelyet egyébként szerdán mutattak be kolozsvári Zeneakadémia orgona-termében is. A XVI. század második felében kiadott ötszólamú motetták nagy többségükben ószövetségi szövegekre (zsoltárookra, Jesajahu próféta könyvére stb.) komponált rövid korális művek. A zeneakadémiai hallgatókból álló kisegyüttest indulásától kezdve a most ötödéves karmesterszakos, szegedi születésű - de Petre Sárceánál tanuló - Flórián Gergely vezeti, akiről egyszer csak kiderült: az ükapja Aranyosgyéresen volt református pap. Egyéb elismerések mellett a Vox turturis elnyerte a Communitas Alapítvány 2003-as alkotói ösztöndíját. S majd ha megtér a budapesti örmény templomból, hozzákezd Rameau Pygmalion című operájának próbáihoz, amelyet novemberre tűzött műsorra a kolozsvári Opera.

Bár a Vox turturis első nyilvános énekléseitől kezdve jól összeecsiszolt, egyensúlyosan hangzó kamarakórusként mutatkozott be, Flórián Gergely a legkevésbé sem akarja meghatározó módon „rányomni bélyegét” az előadói stílusra. „Mindenki hozza magával az egyéni koncepcióját - mondja Flórián-, ami egyszerre jelent egyféle garanciát az együttes megmaradására, amikor én majd visszatérek Magyarországra, és ugyanakkor egy szép, de korántsem könnyű összjáték elé is állít. Egyeztetni kell, szabadságokat kell összhangba hozni úgy, hogy szabadságok maradjanak. Azt egyébként, hogy a Palestrina műveket - legyenek azok misék vagy motetták - visszavigyük saját közegükbe, a liturgiába, állandóan és folyamatosan tervezzük, de úgy látszik, még nem elég elszántan.”

Palestrina világa olyan katolikus, mint amilyen evangélikus a Baché: mindkettő egyetemes. Aki belemélyed Palestrina hallgatásába, esetleg tanulásába, természetesen nyomban felfedezi e világ sajátos arculatát - mint ahogy lehetőségeinek kimeríthetlenségét is. „Nyilván vannak Palestrina-iskolák. Én nem ismerem ezeket az irányokat - mondja Flórián Gergely -, sőt néha el kell gondolkoznom, hogy amit hallok, az képvisel-e egyáltalán valamilyen interpretációs stílust vagy sem. Azt biztosan tudom, hogy amit korábban egyesek Magyarországon Palestrináról mondtak, hogy »matematikailag kimért«, meg hogy »érzelemtelen«, az egyáltalán nem igaz. Számomra már az is nagy kísérlet, hogy megtudjam: föl lehet-e fogni valamit, s ha igen, mennyit a Palestrina utánozhatatlan világából. Ha az általunk megtanult és sokszor előadott darabokat meghallgatom, teszem azt a Hilliard-együttes interpretációjában, ráébredek, hogy akár egészen mást is jelenet ez a zene, úgy jelent egészen mást, hogy közben a mi interpretációnk is igaz. Nehéz ezt megmagyarázni... És vannak kristálytisza megoldások, amelyek viszont nem mondanak semmit.”

A Vox turturis előtt nagy tervek állnak, még ha karnagya láthatólag nem törekszik is vasakarattal egyféle látványos „karrier-ív” felépítésére. A „turturisosk” tizen-valahányan vannak, és persze egyikőjüknek sem ez az egyetlen elkötelezettsége. Nem egyszerű mindent

jól összehangolni. És - mint minden művészegyüttes körül - sok szerveznivaló van. Flórián márpedig korántsem érzi magát erre hivatottnak. „A lelkiállapotomat tönkrevágja a szervezés. Én leginkább azt szeretném, hogy csak partitúra legyen, fülem, énekesek és zene legyen, s nekem csak a kezemet kelljen fölemelni. Tudom, hogy ez a vágy sohasem fog teljesülni”

Jakabffy Tamás
Szabadság 2003. szeptember 26.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi Jogi és Vallásügyi Bizottság Esélyegyenlőségi Alap
és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.